

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเล่นิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติเพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรปฐมวัย พุทธศักราช 2546
2. ความเชื่อมั่นในตนเอง
3. การเล่นิทาน
4. การแสดงบทบาทสมมติ
5. ประสิทธิภาพและดัชนีประสิทธิผล
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 หลักสูตรปฐมวัย พุทธศักราช 2546

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (กรมวิชาการ, 2546, น. 1- 2) ได้ระบุถึงความสำคัญของการศึกษาปฐมวัยไว้ว่า สภาพวิกฤติทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง ได้สร้างความกดดันให้เกิดความจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของไทย ให้สามารถผลิตผู้ที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมและจริยธรรม ทั้งรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณภาพ มีนักจิตวิทยาและผู้เชี่ยวชาญได้ค้นคว้าวิจัยและพบว่าพัฒนาการทุกๆด้านของบุคคลล้วนมีรากฐานมาจากการพัฒนาในวัยเด็ก โดยเฉพาะในช่วงอายุ 0 – 5 ปี

2.1.1 ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคนเพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม

2.1.2 จุดมุ่งหมายการศึกษาปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกายอารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคล จึง กำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังนี้

- 2.1.2.1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี
- 2.1.2.2 กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน
- 2.1.2.3 มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข
- 2.1.2.4 มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
- 2.1.2.5 ชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
- 2.1.2.6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
- 2.1.2.7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย
- 2.1.2.8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมใน

ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

- 2.1.2.9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
- 2.1.2.10 มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
- 2.1.2.11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
- 2.1.2.12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

2.1.3 มาตรฐานและตัวบ่งชี้

ในการวิจัยนี้ผู้ทดลองเลือกมาตรฐานและตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมที่ต้องการวัด ดังนี้

- มาตรฐานที่ 3 มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข
- ตัวบ่งชี้ มฐ.3/1 แสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับวัยและสถานการณ์
- มฐ.3/2 มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น
- มาตรฐานที่ 4 มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
- ตัวบ่งชี้ มฐ.4/2 ซื่อสัตย์สุจริตและยอมรับความผิดพลาดของตนเองและผู้อื่น
- มฐ.4/3 มีความเมตตากรุณา และช่วยเหลือแบ่งปัน
- มาตรฐานที่ 6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
- ตัวบ่งชี้ มฐ.6/1 ช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน

มฐ.6/2 ระมัดระวัง และดูแลตนเองให้ปลอดภัย

มฐ.6/3 ปฏิบัติตามข้อตกลง

มาตรฐานที่ 7 รัชัษธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย

ตัวบ่งชี้ มฐ.7/2 อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

มฐ.7/3 อนุรักษ์ความเป็นไทย

มาตรฐานที่ 8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ตัวบ่งชี้ มฐ.8/1 เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

มฐ.8/2 ปฏิบัติตนเบื้องต้นในการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.1.4 การจัดประสบการณ์เด็กปฐมวัย

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จะจัดในรูปของกิจกรรม
บูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ ทักษะคุณธรรม จริยธรรม
รวมทั้งเกิดการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญาโดยมีแนวทางการจัด
ประสบการณ์ ดังนี้

2.1.4.1 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะ
และระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ

2.1.4.2 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กในวัยนี้ คือ เด็กได้
ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิด
แก้ปัญหาด้วยตนเอง

2.1.4.3 จัดประสบการณ์ในรูปแบบการบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการ
เรียนรู้

2.1.4.4 จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำและ
นำเสนอความคิดโดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก

2.1.4.5 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อม
ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในบรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือใน
ลักษณะต่าง ๆ กัน

2.1.4.6 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย
และอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก

2.1.4.7 จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.1.4.8 จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

2.1.4.9 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผน สนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

2.1.4.10 จัดทำสารนิเทศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน

2.1.5 การประเมินพัฒนาการ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (กรมวิชาการ, 2546, น. 43) ได้ระบุถึงการประเมินพัฒนาการเด็กอายุ 3 – 5 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจสังคม และสติปัญญาของเด็กโดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดให้เด็กในแต่ละวัน ทั้งนี้ให้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุง และวางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาตามจุดหมายของหลักสูตร การประเมินพัฒนาการควรมีหลักดังนี้

2.1.5.1 ประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก

2.1.5.2 สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน

2.1.5.3 ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เลือกใช้เครื่องมือและจดบันทึกไว้เป็น

หลักฐาน

2.1.5.4 ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการหลากหลายเหมาะกับเด็ก รวมทั้งใช้แหล่งข้อมูลหลาย ๆ ด้าน ไม่ควรใช้การทดสอบสำหรับวิธีการประเมินที่เหมาะสมและควรใช้กับเด็กที่มีอายุ 3 – 5 ปี ได้แก่ การสังเกตการบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานเด็กที่เก็บอย่างเป็นระบบ

2.2 ความเชื่อมั่นในตนเอง

2.2.1 ความหมายของความเชื่อมั่นในตนเอง

กรมวิชาการ (2537, น. 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นคุณลักษณะที่จะช่วยให้คนเราสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ประสบความสำเร็จ ช่วยให้คนเรามีความเป็นตัวของตัวเองกล้าคิดกล้าแสดงออก ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจยอมรับผลที่เกิดขึ้นด้วยความพอใจและภาคภูมิใจ สามารถเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ และแก้ปัญหาด้วยความรู้สึกที่มั่นคง อันเป็นคุณลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตดีมีความสุขในการดำรงชีวิต

อุษณีย์ โพธิ์สุข (2542, น. 57) กล่าวว่า ความเชื่อในตนเอง หมายถึง ความมั่นใจ หรือความกล้าของบุคคลที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จได้ตามที่ตนได้ตั้งใจไว้ แม้ว่าจะมีอุปสรรคก็ยังไม่ทำให้เกิดความย่อท้อ ยังคงสามารถทำสิ่งนั้น ๆ ต่อไป โดยมีความมั่นใจว่าตนสามารถที่จะกระทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความถูกต้อง

Smith (1961, p. 185) ได้ให้ความหมายของความเชื่อมั่นในตนเองว่า หมายถึง ความพึงพอใจในตนเอง ความภูมิใจในตนเองหรือการยอมรับตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเองจะมีในบุคคลมากน้อยเพียงใดนั้น สามารถพิจารณาได้จากความขัดแย้งระหว่างตนตามอัตภาพกับตนตามปณิธาน ถ้าความขัดแย้งเกิดขึ้นมากจะเป็นเหตุให้รู้สึกว่ามีค่า ไม่เหมาะสม และไม่พึงพอใจในตนเอง อันหมายถึงขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความวิตกกังวล ขาดความอบอุ่นและชอบพึ่งพาผู้อื่น

ธีรภาพ วัฒนวิจารณ์ (2545, น. 127) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง เป็นสิ่งที่อยู่ภายในตัวเรา โดยจะทำหน้าที่กำกับความคิดและความรู้สึกของเราในปัญหาต่าง ๆ และจะแสดงออกมาในลักษณะของพฤติกรรมที่ปรากฏต่อบุคคลภายนอก ซึ่งก็คือสิ่งที่เรียกกันว่าบุคลิกภาพ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของบุคคลในการกล้าคิด กล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจ มีความเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งจัดการแก้ปัญหาและปรับตัวอยู่ในสังคมด้วยความรู้สึกที่มั่นคง และมีความมั่นใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ยอมรับผลที่เกิดขึ้นด้วยความพอใจและความภาคภูมิใจ

2.2.2 ความสำคัญของความเชื่อมั่นในตนเอง

สมัย เทียนคุณ (2527, น. 127) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความเชื่อมั่นในตนเองไว้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเองทำให้บุคคลมีชีวิตจิตใจ มีกำลังใจทำตามแผนการต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้ เพราะบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะรู้สึกว่าตนเองไม่ถูกข่มขู่จากคนอื่น ไม่ยุ่งยากใจทำให้มี

ความสามารถที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น สามารถรับฟังความคิดเห็นหรือคำนิยามของผู้อื่นได้ด้วยลักษณะของบุคคลที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์แล้ว

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2536, น. 67) กล่าวว่า กว่าเด็กแต่ละคนจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่เขาต้องผ่านประสบการณ์ล้มเหลวมานับครั้งไม่ถ้วน เด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะไม่ยอมให้ความล้มเหลวมาหยุดยั้งความต้องการเรียนรู้ใหม่ของเขา

ปราโมทย์ เขียมสวัสดิ์ (2539, น. 40) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเองมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล บุคคลที่มีความเชื่อมั่นในตนเองจะกล้าแสดงออก และกล้าตัดสินใจด้วยตนเองเมื่อประสบกับปัญหาต่าง ๆ มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนเอง สามารถประสบความสำเร็จในการทำงาน ยอมรับสถานการณ์ใหม่ และปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี ซึ่งเป็นบุคลิกภาพอย่างหนึ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็ก

นันทกา ปริศาศักดิ์ (2542, น. 15) กล่าวถึงความสำคัญของความเชื่อมั่นในตนเองว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง เพราะการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไปต้องอาศัยการคิดกล้าแสดงออกกล้าตัดสินใจ กล้าเผชิญต่ออุปสรรค ความยากลำบาก ตลอดจนการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งบุคลิกภาพเหล่านี้มีคุณค่า และเป็นประโยชน์สำหรับเด็กปฐมวัยอย่างยิ่ง ที่จะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสังคมต่อไป

Maslow (1970, p. 411) ได้กล่าวไว้ว่า ทุกคนในสังคมมีความปรารถนาที่จะได้รับความสำเร็จ ความภาคภูมิใจในตนเอง (Self-Esteem) และต้องการให้คนอื่นยอมรับนับถือในความสำเร็จของตนด้วย ถ้าความต้องการนี้ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ จะทำให้บุคคลนั้นมีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่ามีความสามารถและมีประโยชน์ต่อสังคม แต่ถ้าความต้องการนี้ถูกขัดขวางจะทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีปมด้อยหรือเสียความภาคภูมิใจในตนเองได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความเชื่อมั่นในตนเองมีความสำคัญต่อบุคคลเป็นอย่างยิ่งควรเสริมสร้างให้เกิดกับทุกคน เพราะจะทำให้บุคคลนั้นมีความรู้สึกนึกคิดที่ดีต่อตนเองและผู้อื่นมีความกล้าคิด กล้าพูด กล้าตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความเป็นผู้นำ มีความรับผิดชอบ มีความคิดสร้างสรรค์ มองโลกในแง่ดีและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างเหมาะสม

2.2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นในตนเอง

2.2.3.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของอีริกสัน (Erikson's Psychosocial Stage of Development)

อีริกสัน มีความเห็นว่า พัฒนาการทางบุคลิกภาพเกิดขึ้นได้เนื่องจากการที่คนมีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมและแต่ละขั้นจะมีช่วงวิกฤตสำหรับที่จะพัฒนาการเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะในชีวิต ถ้าในช่วงชีวิตใดพัฒนาการเป็นไปด้วยดี มีลักษณะทางบวกมากกว่าทางลบ พัฒนาการทาง

บุคลิกภาพก็จะเป็นไปในทางที่ดี ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีย่อมจะสามารถเผชิญปัญหาหรือแก้ปัญหา และสามารถตัดสินใจได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าในช่วงชีวิตใดการพัฒนาเป็นไปในทางลบมากกว่า ผู้นั้นจะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพไม่สมบูรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นผู้ที่มีปัญหาในการปรับตัว และอิริคสันชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลที่แต่ละชั้นมีต่อกัน โดยที่พัฒนาการในชั้นหลังจะได้รับอิทธิพลจากชั้นก่อนนั้น สำหรับเด็กปฐมวัยจะมีพัฒนาการอยู่ระหว่างชั้นที่ 1 ถึงชั้นที่ 3 จึงขอกล่าวเฉพาะพัฒนาการทั้ง 3 ชั้น ดังนี้

1) ความไว้วางใจ-ความไม่ไว้วางใจ (0-1 ปี)

วัยนี้เป็นวัยที่เด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ ยังต้องคอยพึ่งพาคนอื่น โดยเฉพาะพ่อแม่ ดังนั้นขั้นนี้เป็นขั้นที่เด็กพัฒนาความไว้วางใจใจ ความไว้วางใจทั้งต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น ประสบการณ์ในช่วงนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา “ความไว้วางใจ” ในวัยต่อมาซึ่งสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องคำนึงถึงคือ สัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่ ลูก ในช่วงนี้ถ้าความต้องการของเด็กได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสม ประกอบกับความรักใคร่ผูกพันที่เป็นไปอย่างอบอุ่น ย่อมทำให้เด็กคิดว่าโลกนี้ปลอดภัย โลกนี้น่าอยู่ สามารถที่จะไว้วางใจผู้อื่นได้ ในทางตรงข้ามถ้าเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างไม่เหมาะสม ไม่มีความคงเส้นคงวา เด็กจะคิดว่าโลกนี้เต็มไปด้วยอันตราย ไม่ไว้วางใจทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นต่อไป

อิริคสัน กล่าวว่า “พัฒนาการของความไว้วางใจ จะเป็นรากฐานของความเป็นตัวของตัวเอง”

2) ความเป็นตัวของตัวเอง - ความมั่นใจในตัวเอง (2-3 ปี)

ถ้าเด็กได้รับอนุญาตให้ทำสิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระตุ้นให้กำลังใจในสิ่งที่เด็กทำได้ตามความสามารถและวิธีการของเด็กแต่ละคนแล้ว ก็จะพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง รู้สึกว่าตนเองเป็นผู้มีความสามารถ พึ่งตนเองและนำตนเองได้ ตลอดจนการได้รับความวางใจจากผู้อื่นว่าเขาสามารถที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้เอง ถ้าพ่อแม่ไม่มีความอดทนไม่ให้โอกาสเด็กหรือทำสิ่งต่าง ๆ แทนเด็กเสียหมด เด็กจะเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในความสามารถของตน ในการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

3) ความคิดริเริ่ม - ความรู้สึกลึกซึ้ง (4-5 ปี)

เด็กมีความสามารถมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการใช้ภาษา ซึ่งจะไปสนับสนุนขั้นความเป็นตัวของตัวเองในแง่ของการดำเนินการ การวางแผนและริเริ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ถ้าเด็กได้รับอิสระในการที่จะคิดทำกิจกรรมต่าง ๆ และถ้าพ่อแม่หรือครูมีเวลาให้กับเด็กในการตอบคำถาม ไม่ดุหรือตบตบเพราะเมื่อรำคาญก็ย่อมจะเป็นการส่งเสริมให้เด็กมีแนวโน้มที่จะค้นคว้า ศึกษา สำรวจ อันตรายสำหรับขั้นนี้ก็คือความรู้สึกลึกซึ้งคิดว่าตนเองไม่มีความสามารถในการทำสิ่งใหม่ ๆ

เด็กรู้สึกว่าคุณใหญ่เข้มงวด ไม่ได้รับโอกาสในการซักถามสิ่งที่น่าสนใจ อยากรู้ การกระทำของตนเองเป็นสิ่งที่ก่อวน ทำให้ผู้ใหญ่รำคาญใจ พูดถึงใดก็เป็นเรื่องไร้สาระ เด็กจะรู้สึกผิดในการที่จะคิดทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง เด็กจะรู้สึกว่าตนมีความผิด (พรณี ช.เจนจิต, 2538, 68-70, อ้างถึงใน Erikson, 1975)

2.2.3.2 ทฤษฎีความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow's Theory of Need Gratification)

แนวคิดของ มาสโลว์ เห็นว่า มนุษย์ทุกคนล้วนแต่มีความต้องการที่จะสนองความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น มาสโลว์ จึงได้จัดความต้องการของมนุษย์เป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากความต้องการขั้นต่ำสุดขึ้นไปหาความต้องการขั้นสูงสุด ดังนี้

1) ความต้องการทางด้านร่างกาย เป็นความต้องการที่ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ซึ่งได้แก่ ความต้องการด้านอาหาร น้ำ อากาศ การหลับนอน การขับถ่าย ฯลฯ ถ้าความต้องการขั้นต่าง ๆ ดังกล่าวขาดหมดทุกอย่าง ตั้งแต่อาหาร ความปลอดภัย ความรัก การตระหนักในความสามารถของตนเอง สิ่งที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้คนแสดงพฤติกรรมมากที่สุด คือ ความต้องการอาหาร ทรายไคที่เรายังมีความหิว ทรายนั้นเราก็คงจะไม่มีความต้องการในเรื่องอื่น เช่น คนที่กำลังมีความหิวจะทำได้แม้แต่การฉกชิงวิ่งราว ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าทำแล้ว ถ้าตำรวจจับได้จะมีอะไรเกิดขึ้น หรือการที่เด็กในห้องเรียนเกิดความหิวยอมไม่มีจิตใจที่จะมาให้ความสนใจกับบทเรียนของครู แม้ว่าครูผู้นั้นจะได้เตรียมการสอนมาอย่างดีแล้วก็ตาม

2) ความต้องการความปลอดภัย ถ้าความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ มนุษย์ก็จะมีความต้องการในเรื่องอื่นต่อไปอีก คือ ความต้องการความปลอดภัย ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ความเป็นปึกแผ่น ความต้องการการคุ้มครองปกป้อง ความรู้สึกที่ปลอดภัยจากการคุกคาม ปลอดภัยจากความวิตกกังวล ความต้องการที่จะอยู่ในระเบียบ ความต้องการกฎหมายคุ้มครอง ตลอดจนต้องการความแข็งแกร่งของผู้คุ้มครอง

ในกรณีของเด็กนักเรียน เด็กทุกคนจะต้องไปโรงเรียน แต่เด็กจะไม่อยากไปโรงเรียน ถ้ารู้สึกห้องเรียนมีไข้ที่ปลอดภัย เด็กจะหนีไปอยู่ที่อื่นซึ่งเด็กคิดว่ามีความปลอดภัยมากกว่า ทั้งนี้เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องการความปลอดภัยทั้งสิ้น

3) ความต้องการความรักและเป็นเจ้าของ ถ้าความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและความปลอดภัยได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ คนก็จะมีความต้องการในเรื่องความรัก และความเป็นเจ้าของขึ้นมากอีก คนทุกคนต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ตนเองจะต้องเกี่ยวข้องกับ ไม่มีใครทนได้ถ้ารู้สึกว่าไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม มนุษย์ทุกคนอยากได้รับความรักจากคนอื่น อยากได้เป็นเจ้าของคนอื่น และในขณะที่เดียวกันก็อยากให้คุณเป็นที่ยรักและเป็นของใครสักคน

4) ความต้องการจะเป็นที่ยอมรับ และได้รับการยกย่องเป็นความต้องการที่จะรู้สึกว่าคุณค่าทั้งในสายตาตนเองและในสายตาของผู้อื่น คนที่ยอมรับนับถือในตนเองมองเห็นคุณค่าและความสามารถในตนเองนั้นมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นคนที่มองเห็นคุณค่าในตนเอง และมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย คนประเภทนี้จะเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ให้ความร่วมมือและเป็นมิตร จะเป็นคนที่มีลักษณะยอมรับผู้อื่น เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีในตัวผู้อื่นเช่นเดียวกับที่มีต่อตนเอง ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่สร้างสัมพันธภาพได้ดี เพราะไม่มีลักษณะข่มขู่ลักษณะที่สองเป็นคนที่มองเห็นคุณค่าในตนเอง แต่มีความรู้สึกไม่ใคร่มั่นคงปลอดภัย ดังนั้นจะเป็นคนที่มีลักษณะค่อนข้างมั่นใจตนเอง เห็นคุณค่าในตนเองฝ่ายเดียว โดยที่ไม่ใคร่ยอมรับหรือเห็นคุณค่าในตัวผู้อื่น เป็นคนที่สร้างสัมพันธภาพได้น้อยกว่าพวกแรก

5) ความต้องการที่ตระหนักในความสามารถของตนเองหรือรู้จักตนเอง เมื่อความต้องการต่าง ๆ ดังกล่าวทั้ง 4 ชั้นได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ มนุษย์จะมีความต้องการที่จะรู้จักตนเองตรงตามสภาพที่ตนเองเป็นอยู่ เข้าใจถึงความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และความต้องการของตนเอง โดยไม่มีการปกป้องและบิดเบือน พร้อมทั้งจะเปิดเผยตนเอง พิจารณาตนเองอย่างใจเป็นธรรม ยอมรับได้ทั้งในส่วนที่เป็นข้อบกพร่องของตนเอง เป็นความต้องการที่คนแต่ละคนต้องการที่จะเป็นคนชนิดที่เราเป็นไปได้ในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป., น. 32-33)

จากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่าความรักใคร่ผูกพันที่เป็นไปอย่างอบอุ่น ย่อมทำให้เด็กคิดว่าโลกนี้ปลอดภัย โลกนี้น่าอยู่ และจะพัฒนาไปสู่ความไว้วางใจ ซึ่งเป็นรากฐานของความของความเป็นตัวของตัวเอง ก่อให้เกิดความคิดริเริ่ม ความเชื่อมั่น ส่งผลให้เกิดความมั่นใจในตนเองต่อไป

2.2.4 องค์ประกอบของความเชื่อมั่นในตนเอง

กรมวิชาการ (2537, น. 1) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเอง ประกอบด้วยพฤติกรรม 3 ลักษณะดังนี้

1. การกล้าแสดงออก คือ การกล้าพูด กล้าแสดงออก กล้าถาม กล้าตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ ไม่ประหม่า เินอาย
2. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม คือ การเข้าร่วมกิจกรรมกับเพื่อนและครูด้วยความสนใจ ให้ความช่วยเหลือ ยอมรับความช่วยเหลือจากเพื่อน ปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม
3. ความภาคภูมิใจในตนเอง คือ ความพึงพอใจในผลงานของตนเอง แสดงการชื่นชม และการยอมรับการกระทำของตนเอง การเปิดเผยผลงานของตนต่อกลุ่ม ดีใจและมีความสุขเมื่อประสบความสำเร็จจากการทำกิจกรรม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (นงลักษณ์ เกตุการณ์, 2551, น. 45, อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526, น. 34-40) กล่าวว่าพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีความเชื่อมั่นในตนเอง มี 4 ลักษณะดังนี้

1. การกล้าแสดงออก คือ กล้าพูด กล้ากระทำ กล้าแสดงความสามารถและกล้ายอมรับผิด
2. การพึ่งตนเอง คือ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง
3. การเป็นตัวของตัวเอง คือ การมีเหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ โดยไม่มีเหตุผล
4. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม คือ การมีมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น รู้จักช่วยเหลือให้ความร่วมมือกับหมู่คณะ ยอมรับสถานการณ์ใหม่ ๆ

ชนกนาถ จริตชื้อ (2549, น. 182-183) กล่าวว่า พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองประกอบด้วย

1. การกล้าแสดงออก หมายถึง กล้าพูด กล้าถาม กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าตัดสินใจ กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจ การแสดงออกทางท่าทาง และการกระทำอย่างมีเหตุผลในการปฏิบัติกิจกรรม
2. การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม หมายถึง การยอมรับและปฏิบัติตามระบบของกลุ่มเช่น การเล่นหรือทำกิจกรรมโดยปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกัน
3. ความภาคภูมิใจในตนเอง หมายถึง ความพึงพอใจในผลงานของตนเอง ยอมรับและเปิดเผยการกระทำ ของตนเอง ตั้งใจทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จตามที่ได้วางแผนไว้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบความเชื่อมั่นในตนเองประกอบด้วยพฤติกรรม 3 ลักษณะ ได้แก่ การกล้าแสดงออก ความภาคภูมิใจในตนเองและการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม

2.2.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง

2.2.5.1 สภาพแวดล้อม เด็กปฐมวัย เป็นช่วงที่เด็กมีความสนใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวมีความอยากรู้ อยากรูเห็น ชอบทำตามหรือชอบเลียนแบบ มีความคิดริเริ่ม ถ้าสิ่งแวดล้อมที่เด็กประสบอยู่ทำให้เด็กมีความสุข เด็กจะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงและมองโลกในแง่ดี ถ้าสภาพแวดล้อมทำให้เด็กขาดความสุข เด็กจะมีความเครียด เกิดความวิตกกังวล ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และมองโลกในแง่ร้าย ดังนั้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่บ้านสิ่งแวดล้อมทางโรงเรียน และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กได้เป็นอย่างดี

2.2.5.2 การปลูกฝังบุคลิกภาพ การปลูกฝังบุคลิกภาพในวัยเด็ก ถือว่าบุคลิกภาพของเด็กที่จะถูกวางพื้นฐานไว้ตั้งแต่ ช่วง 6 ปีแรก ของชีวิต การอบรมและการกระทำตัวเป็นตัวอย่างให้แก่เด็ก

เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเด็กจะเลียนแบบบิดามารดาผู้ใกล้ชิด นอกจากนั้นการที่เด็กจะมีความเชื่อมั่นในตนเองได้ ก็ต่อเมื่อได้รับความรักความสนใจจากพ่อแม่โดยการให้อิสระแก่เด็ก ยอมตามใจเด็ก พอสมควร ยอมรับความคิดของเด็ก โดยเด็กที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองนั้น ก็มีสาเหตุมาจากพ่อแม่ที่ควบคุมเด็กให้ปฏิบัติในกรอบที่พ่อแม่วางไว้ ทำให้เด็กขาดอิสระที่จะคิดตัดสินใจด้วยตนเอง เมื่อพบปัญหา ก็ไม่สามารถตัดสินใจได้ เพราะไม่เคยได้ฝึกการคิดแก้ปัญหามาก่อน เด็กที่มาจากบ้านที่เป็นประชาธิปไตย มีบรรยากาศอบอุ่น มีอิสรภาพ มีการสนทนาระหว่างพ่อแม่ลูก มีการถกเถียงและเปลี่ยนความคิดเห็นในการตัดสินใจ เด็กพวกนี้มักจะมีเชื่อมั่นในตนเองจะเป็นผู้นำกลุ่ม เปิดเผย ำรง ส่วนเด็กที่มาจากบ้านที่อบรมเลี้ยงดูแบบบังคับ จะเป็นเด็กที่เงียบขรึม เก็บตัว ขี้อาย ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดความกระตือรือร้น และไม่มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใดในการส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองให้กับเด็ก นอกจากครอบครัวจะมีบทบาทในเรื่องนี้แล้ว โรงเรียนหรือครูก็มีส่วนส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองให้กับเด็กได้เช่นกัน เพราะในบรรยากาศ การเรียนการสอนถ้าครูสร้างความสุข สนุกสนานในการเรียน ด้วยการพูดคุยกับเด็กอย่างแสดงความเป็นมิตรให้โอกาสเด็กในการพูด การแสดงออก ยอมรับความแตกต่างของเด็ก ให้โอกาสเด็กแต่ละคนแสดงความสามารถอย่างเต็มที่ จะทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเองได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ในการส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองให้กับเด็กนั้น ต้องอาศัยประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก โดยเริ่มมาจากครอบครัวเป็นอันดับแรก แล้วจากนั้นเมื่อเด็กเติบโตขึ้นก็จะเข้าโรงเรียนและเข้าไปอยู่ในสังคมที่กว้างขึ้นเรื่อย ๆ อันมีผลให้เด็กมีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เด็กได้รับนั้นจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง หรือบั่นทอนความเชื่อมั่นในตนเองให้น้อยลงได้ ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องพยายามสร้างประสบการณ์ที่ดีที่สุดให้แก่เด็กที่กำลังเจริญเติบโตขึ้นในสังคม และพึงระลึกไว้เสมอว่า การเจริญเติบโตและพัฒนาการอย่างสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็กนั้นย่อมเป็นหลักประกันถึงคุณภาพของประเทศชาติที่จะพัฒนาไปในอนาคตด้วย

2.3 การเล่านิทาน

2.3.1 ความหมายของนิทาน

กุลวรา ชูพงศ์ไพโรจน์ (2535, น. 8) ให้ความหมายของนิทานว่า หมายถึง เรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นการผูกเรื่อง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสุขสนุกสนาน แฝงคำสอนจรรยาในชีวิต เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อเนื่องของผู้เล่าให้คนรุ่นใหม่มองฟัง

เกริก ยूनพันธ์ (2539, น. 16) ให้ความหมายของนิทานว่า เป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดต่อ ๆ กันมาตั้งแต่โบราณ โดยมีเนื้อหาที่เล่าเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม คุณงามความดีเพื่อปลูกจิตสำนึกของคนให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความดีและเป็นตัวอย่างแก่สังคม

ศุภรัชต์ ภิมรัชย์ (2540, น. 45) กล่าวว่า นิทานเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาโดยวัตถุประสงค์ เพื่อสืบทอดประสบการณ์ ความรู้ความคิดหรือค่านิยมบางอย่างให้ผู้ฟังพร้อมทั้งสอดแทรกความสนุกสนานเพลิดเพลินไปพร้อมๆ กัน

วันเนา ยูเด็น (2542) ให้ความหมายไว้ว่า นิทาน คือ ชีวิตเรื่องราวในนิทานแท้ที่จริงเป็นเรื่องราวของชีวิต นิทานไม่ใช่เรื่องสำหรับเพียงเพื่อฟัง อ่าน เพื่อสนุกหรือรับคำสอนที่แทรกอยู่เท่านั้น

วาโร เฟิงส์วีสต์ (2542, น. 138) ได้กล่าวว่า นิทานและการเล่าเรื่อง หมายถึงเรื่องราวที่เล่าต่อๆ กันมาเป็นเวลานาน เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและให้ความรู้ เพื่อเป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และบางครั้งก็สอดแทรกคติและคุณธรรม เพื่อสอนใจลงไปด้วย ในระหว่างการเล่าเรื่องให้เด็กฟัง อาจมีการสนทนาโต้ตอบ อภิปราย ชักถาม แสดงข้อคิดเห็น และแสดงท่าทางประกอบเรื่องราวก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการเล่านิทาน

สันหัตถ์ อนุชาริ (2542, น. 2) ให้ความหมายว่า นิทาน คือ เรื่องที่มีผู้แต่งขึ้นใหม่ โดยยึดความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นการเล่าเรื่องให้เข้ากับสภาวะการณ์ในเวลานั้น ๆ ซึ่งสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม คติสอนใจ ที่ฟังประสงค์ให้ผู้ฟังนำไปใช้ในชีวิต จากเนื้อหาของนิทาน เพื่อใช้เป็นสื่อในการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็ก

สมศักดิ์ ปริบูรณ์ (2542, น. 48) สรุปความหมายของนิทานไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องราวที่ผูกขึ้น
2. เป็นเรื่องราวที่เล่าจากเป็นสื่อในการถ่ายทอด
3. เป็นบทประพันธ์ที่มีลีลาการเล่าแบบเป็นกันเอง ทำนองการเล่าด้วยวาจา
4. เป็นเรื่องเล่าที่มีจุดประสงค์หลัก เพื่อความบันเทิงใจ และมีสิ่งสอนใจเป็น

จุดประสงค์รอง

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547, น. 210) ให้ความหมายไว้ว่า นิทาน คือ สื่อที่มีประสิทธิภาพสำหรับการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัย ไม่มีเด็กคนใดไม่ชอบฟังนิทาน นิทานสามารถสร้างจินตนาการ ความฝัน ความคิด ความเข้าใจ และการรับรู้ให้กับเด็ก

สรุปได้ว่า นิทานคือเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาเพื่อให้เด็กเกิดความสนุกสนานและความบันเทิง ซึ่งนิทานอาจเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องที่สมมติขึ้น ทำให้เด็กเกิดจินตนาการจากเรื่อง ได้แง่คิดคติสอนใจ เด็กสามารถนำไปเป็นต้นแบบต่อการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันและใช้ในอนาคตได้

2.3.2 ความหมายของการเล่านิทาน

พัชรี ไชยะสนิท (2535, น. 80) ได้กล่าวว่า การเล่านิทาน หมายถึง การเล่าเรื่องให้เด็กฟัง และสนทนาโต้ตอบ อภิปรายซักถาม แสดงความคิดเห็น และแสดงท่าทางประกอบเรื่องราว หรือประสบการณ์รอบตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการเล่า เช่นเดียวกับ คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537, น. 31-32) ได้กล่าวว่า การเล่านิทาน หมายถึง การเล่าเรื่องให้เด็กฟังและสนทนาโต้ตอบ อภิปรายซักถาม แสดงข้อคิดเห็นและท่าทางประกอบเรื่องราว หรือประสบการณ์รอบตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการเล่า

เกริก ยूनพันธ์ (2539, น. 35) การเล่านิทาน คือ ผู้ที่มีความสามารถ ในการเล่าเรื่องราว ผู้เล่าแต่ละคนมักจะมีลักษณะเด่นพิเศษแตกต่างกัน บางคนใช้เสียงเป็นสิ่งเร้าความสนใจ บางคนอาจใช้ท่าทางประกอบการเล่า แล้วเกิดความสนุกสนาน บางคนสร้างสื่อ หรืออุปกรณ์ช่วยในการเล่าให้เกิดความตื่นตาตื่นใจ

กรมวิชาการ (2543, น. 98-99) ได้กล่าวว่า การเล่านิทานถือได้ว่าเป็นศิลปะดั้งเดิมอย่างหนึ่งในการสื่อความหมายทางวาจาของมนุษย์ การเล่านิทานนำความสุขมาให้แก่ผู้ฟังและผู้เล่าพอกัน ถือเป็นวิธีหนึ่งที่จะใช้ เป็นเครื่องชักจูงให้เด็กเกิดความอยากอ่านหนังสือขึ้นมาบ้าง นอกจากนั้น ยังสามารถใช้นิทานเป็นสื่อนำไปสู่การเรียนการสอนต่าง ๆ และนิทานยังคงใช้เป็นส่วนสำคัญยิ่งของการสอนเด็กในระดับปฐมวัย จุดมุ่งหมายในการเล่านิทาน เพื่อพัฒนาทักษะในด้านการใช้ภาษา การฟัง พูด คิด ถาม ตั้งคำถาม ซึ่งเป็นพื้นฐานนำเด็กไปสู่การอ่านในโอกาสต่อไป นอกจากนั้นคณะกรรมการกลุ่มผลิตชุดวิชาสื่อการสอนระดับปฐมวัยศึกษา ได้กล่าวว่า นิทาน ยังเป็นตัวกลางถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ ประสบการณ์ ทักษะคติ และค่านิยมที่เหมาะสม สำหรับเด็กมาใช้เล่านิทาน เพื่อช่วยให้เด็กปรับตัวและเตรียมรับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน

สรุปได้ว่า การเล่านิทาน หมายถึง วิธีการในการถ่ายทอดเรื่องราวของนิทานให้เด็กได้ฟัง ไม่ว่าจะ เป็นโดยใช้น้ำเสียง ท่าทางประกอบเรื่องราว สื่อวัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนการส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสเป็นผู้เล่าด้วยตนเอง

2.3.3 ประเภทของนิทาน

เกริก ยूनพันธ์ (2539, น. 20 - 22) กล่าวถึง การแบ่งประเภทของนิทานตามรูปแบบของนิทาน และตามเนื้อหาคติที่เป็นเรื่องราวของนิทาน แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ 8 ประเภท คือ

1. เทพนิยายหรือเรื่องราวปรัมปรา เป็นนิทานหรือนิยายที่เกินเลยความเป็นจริง

ของมนุษย์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอภินิหาร ตัวเอกหรือตัวละครเด่น ๆ จะมีอภินิหารหรือเวทมนต์ ฤทธิเดช ฉากหรือสถานที่ในเรื่องมักเป็นสถานที่พิเศษ หรือถูกกำหนดขึ้นมา เช่น สรวงสวรรค์ หรือเมืองบาดาล มีพระเอกเป็นเจ้าชาย มีนางเอกเป็นเจ้าหญิง มีนางฟ้ามีเทวดา มียักษ์ เป็นต้น

2. นิทานประจำท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้าน มักเป็นนิทานที่ถูกเล่าขานตกทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตำนานพื้นบ้าน ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ภูเขาทะเลแม่น้ำ เรื่องราวของโบราณวัตถุที่มีเหตุแห่งที่มาของการสร้าง การคิด ฯลฯ

3. นิทานคติสอนใจ เป็นนิทานที่เรียบเรียงเชิงเปรียบเทียบกับชีวิต และความเป็นอยู่ร่วมกันในสังคมให้บังเกิดผล ในการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ให้พิถีพิถันละเอียดรอบคอบและไม่ประมาท ช่วยเหลือหรือเมตตาต่อผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

4. นิทานวีรบุรุษ เป็นนิทานที่กล่าวอ้างถึงบุคคลที่มีความสามารถ อดอาจกล้าหาญ มักเป็นเรื่องถ่ายทอดเรื่องจริงของบุคคลสำคัญ ๆ ไว้ มักสร้างฉากหรือสถานการณ์ที่น่าตื่นเต้นเกินความเป็นจริง เพื่อให้เรื่องราวสนุกสนาน ทำให้เกิดความรู้สึกคล้อยตามว่าบุคคลที่เป็นวีรบุรุษนั้น มีความสามารถและน่าสนใจจริง ๆ

5. นิทานอธิบายเหตุ เป็นเรื่องราวของเหตุที่มา ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดและอธิบายพร้อมตอบคำถามเรื่องราวนั้น ๆ ด้วย เช่น เรื่องกระต่ายในดวงจันทร์ ทำไมน้ำทะเลจึงเค็ม นกกับกา เป็นต้น

6. เทพปกรณัม เป็นนิทานที่เกี่ยวกับความเชื่อ โดยเฉพาะตัวบุคคลที่มีอภินิหารเหนือความเป็นจริง ลึกลับ ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม ทศกัณฐ์ เป็นต้น

7. นิทานที่มีตัวสัตว์เป็นตัวเอก เปรียบเทียบเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม สอนจริยธรรม แฝงแง่คิดและแนวทางแก้ไข บางครั้งสอนแบบทางอ้อมผู้อ่านหรือผู้ฟัง จะต้องพิจารณาเอง เป็นเรื่องบันเทิงคดีที่สนุกสนาน

8. นิทานตลกขบขัน เป็นเรื่องเปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่ แต่มีมุขที่ตลกขบขันสนุกสนาน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุข เนื้อเรื่องเกี่ยวกับไหวพริบ เรื่องราวแปลก ๆ เรื่องเหลือเชื่อ เรื่องเกินความจริง เป็นต้น

สันหพัฒน์ อรุณธารี (2542, น. 17) กล่าวว่า นิทานมีหลายประเภทด้วยกัน การแยกประเภทนิทานขึ้นอยู่กับลักษณะของเรื่องและที่มาของนิทานเป็นสำคัญ ซึ่งจะแบ่งประเภทของนิทานออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

1. นิทานปรัมปรา
2. นิทานท้องถิ่น
3. นิทานเทพนิยาย

4. นิทานตลกขบขัน
5. นิทานสร้างเสริมคุณธรรม
6. นิทานเรื่องเกี่ยวกับสัตว์
7. นิทานที่ให้ความรู้เฉพาะเรื่อง เช่น เรื่องยาเสพติด เรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
8. นิทานส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

สรุปว่า นิทานมีหลายประเภท ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นหมวดใหญ่ได้ 2 หมวดด้วยกัน คือ นิทานสมัยเก่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ส่งเสริมคุณธรรม เช่น ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และอภินิหาร เป็นต้น นิทานสมัยใหม่ มีเนื้อหาเป็นปัจจุบันส่งเสริมความรู้และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.3.4 ความสำคัญและประโยชน์ของนิทาน

นิทาน เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการของเด็ก ๆ ที่มีใช่เพียงการช่วยเสริมจินตนาการของเด็กๆ ให้กว้างไกลเท่านั้น แต่นิทานยังตอบสนองความต้องการของเด็กได้ครบถ้วนด้วยเพราะนิทานทุกเรื่องจะแฝงสิ่งที่เด็กต้องการในทุกเรื่อง การเล่านิทานเป็นการถ่ายทอดความรู้ทัศนคติและแนวคิดไปสู่เด็กปฐมวัย การเล่านิทานเป็นการถ่ายทอดความรู้ทัศนคติและแนวคิดไปสู่เด็กปฐมวัยเป็นกิจกรรมที่ผู้ฟังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินในแง่ของการส่งเสริมการพัฒนาการที่ดีตามวัยของเด็ก ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และภาษา ดัง ได้มีผู้กล่าวถึงประโยชน์ของการเล่านิทานไว้ดังนี้

วรรณิ สิริสุนทร (2539, น. 30-31) ได้มีความเห็นว่า การเล่านิทานมีประโยชน์ช่วยในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กดังนี้

1. ฝึกให้เด็กเป็นผู้รู้จักการฟังมีสมาธิ รู้จักสำรวจอิริยาบถของตนเอง
3. ช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางภาษา เด็กรู้จักคำถามเพิ่มมากขึ้น รู้จักเก็บใจความเนื้อเรื่อง
4. ช่วยให้เกิดความอบอุ่น มีที่พึ่งทางใจ รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
5. ทำให้เด็กเกิดจินตนาการจากเรื่องราวที่ได้ฟัง เช่นเรื่องเกี่ยวกับนางฟ้า เรื่องสัตว์ต่างๆ และเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติง่าย ๆ
6. ช่วยให้เด็กรู้จักแง่มุมเล็ก ๆ น้อย ๆ จากนิทานที่ได้ฟัง ทำให้สามารถตัดสินใจในด้านการแสดง และสนองตอบต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ถูกต้อง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ และคุณค่าของนิทาน ดังนี้

1. สอนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก
2. ผ่อนคลายความคับข้องใจของเด็ก

3. ทำให้เด็กมีสมาธิในการฟัง ทำให้ช่วงความสนใจมีมากขึ้น
4. ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม พฤติกรรม คุณลักษณะที่พึงประสงค์
5. ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เหมาะสมกับวัย
6. ส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษา และความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ
7. ส่งเสริมความกล้าพูด กล้าแสดงออก เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง
8. ช่วยให้ผู้ใหญ่และเด็กมีความใกล้ชิดกัน เข้าใจซึ่งกันและกัน

ดวงเดือน แจ่มสว่าง (2542, น. 15-20) กล่าวถึง ความสำคัญและประโยชน์ของนิทานสำหรับเด็กปฐมวัย ไว้ ดังนี้

1. นิทานให้ความบันเทิงและความรู้ การเล่านิทานเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ทำให้ความบันเทิงแก่คนทุกเพศ ทุกวัย มาตั้งแต่สมัยโบราณ สำหรับสมัยปัจจุบัน นอกจากจะใช้นิทานเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังมีการนำนิทานมาเป็นกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้แก่เด็กในระดับปฐมวัย และระดับประถมศึกษาอย่างกว้างขวาง ครูคนใดเล่านิทานเก่ง เด็ก ๆ จะรักและเชื่อฟัง โดยครูจะฉวยโอกาสใช้นิทานเป็นสื่อแล้วสอดแทรกความรู้ด้านต่าง ๆ ตลอดจนจริยธรรม คุณธรรม ที่ครูต้องการปลูกฝังเข้าไปในเนื้อหาของนิทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวเอกของเรื่อง จะทำให้เด็ก ๆ สามารถจดจำได้ดีเป็นพิเศษ

2. นิทานเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาคิดใจและสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ นอกจากการเร้าความสนใจและให้ความบันเทิงแก่เด็กแล้ว นิทานยังเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งในการฝึกการสร้างมโนภาพและจินตนาการ ซึ่งเป็นวิธีการที่สำคัญยิ่งในการช่วยยกระดับกล่อมเกลาคิดใจของเด็กซึ่งยังละเอียดอ่อนให้สามารถรับสิ่งทั้งดงามเชิงนามธรรมต่าง ๆ ได้ดี การโน้มน้าวความคิดและจิตใจของเด็กเข้าสู่จุดมุ่งหมายทางศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรมตลอดจนคุณสมบัติที่พึงประสงค์อื่น ๆ จะกระทำโดยการเล่านิทานได้ผลดีกว่าการบรรยายหรือการอธิบายโดยตรง นอกจากนี้ครูยังสามารถนำเหตุการณ์ในเรื่องนิทานมาผูกโยงบูรณาการเข้ากับหน่วยการเรียนรู้ได้ทุกหน่วยไม่ว่าจะเป็นคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิชาสังคมศึกษา จริยศึกษา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการเสริมสร้างพฤติกรรมที่เป็นพื้นฐานแห่งบุคลิกภาพที่ดีงามของเด็ก และรากฐานความมั่นคงแข็งแรง ลบจุดอ่อนด้อยของสังคมไทย คือความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือที่เรียกกันว่า “พฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์” การให้เด็กฟังนิทานที่มีคุณค่า โดยเลือกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของตัวเอกที่ต้องผจญปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ และพยายามหาวิธีแก้ไขด้วยการใช้สติปัญญาไตร่ตรอง ใช้วิธีการแก้ไขปัญหานั้นที่ถูกต้องเหมาะสม ใช้ความสามารถที่ได้จากการเรียนรู้ และการฝึกฝนจนชำนาญ เมื่อประสบความล้มเหลวก็ไม่ท้อถอย กลับพากเพียรพยายามหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นสำเร็จ ลุล่วงไปในที่สุด การกระตุ้นให้เด็กเกิดแรงบันดาลใจ

ที่จะเลียนแบบคุณธรรมที่พึงปรารถนาเช่นนี้อยู่เสมอ ความประทับใจจากการฟังนิทาน จะทำให้เด็ก ๆ ค่อย ๆ ซึมซับพฤติกรรมของตัวเอกของเรื่อง เข้าสู่ระบบความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตน ซึ่งจะยังผลให้เด็กมีบุคลิกภาพโน้มเอียงไปในทางเดียวกันกับตัวเอกของนิทานดังกล่าว

McClelland (อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุ มนาวิณ, 2530, น. 28) ได้ศึกษาพบว่าชาติใดที่นิทานมีเนื้อหาเกี่ยวกับการฝึกลับธรรมะมากภายในช่วง 50 ปี หลังจากนั้นชาตินี้จะมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากกว่าเดิม ซึ่งแสดงว่านิทานสำหรับเด็กอาจจะเป็นส่วนสำคัญที่เตรียมเยาวชนของชาติให้พร้อมที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจเมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ในประเทศไทยได้มีผู้ศึกษาพบว่า การเล่านิทานที่มีคุณค่าให้เด็กระดับอนุบาลซึ่งมาจากครอบครัวยากจน จะช่วยให้เด็กพัฒนาทางด้านความคิด สติปัญญา และอารมณ์ได้เป็นอย่างดี ในการวิจัยเด็กโตในประเทศไทยพบว่า เด็กที่ถูกอบรมเลี้ยงดูแบบให้ฟังตนเองเร็วคือตั้งแต่ 3-5 ขวบ ถ้าได้ฟังนิทานที่มีคุณค่าด้วย ก็จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมฝึกลับธรรมะในการเล่นเกมที่จัดขึ้น มากกว่าเด็กที่ถูกอบรมเลี้ยงดูมาแบบให้ฟังตนเองเร็ว แต่ไม่ได้ฟังนิทานที่มีคุณค่า

3. นิทานเป็นกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นความคิดของเด็ก ชูคอมลินสกี นักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ของรัสเซีย กล่าวว่า “เทพนิยายเป็นอากาศบริสุทธิ์ที่กระพือเปลวไฟความคิดและคำพูดของเด็ก ๆ” คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่านิทานเป็นเครื่องมือหรือกิจกรรมที่จะช่วยกระตุ้นความคิดของเด็ก ๆ โดยธรรมชาติแล้ว เด็กในช่วงปฐมวัยยังเล็กเกินไปที่จะรับการเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรม หรือการพูดอธิบายที่เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระที่เคร่งเครียดจริงจังและแห้งแล้ง การผูกเรื่องขึ้นเป็นนิทานจะทำให้เด็กสามารถเข้าถึงคติธรรม ข้อคิด ข้อเตือนใจ จดจำข้อเท็จจริง รวมทั้งได้รับความสนุกสนานตื่นเต้นเช่นเดียวกับ “การเล่น” ซึ่งถือว่าเป็น “เป็นงานของเด็ก” โดยนิทานจะมีลักษณะเป็นการเล่นทางความคิดและจินตนาการ อันเป็นผลโดยตรงต่อพัฒนาการทางสมองและสติปัญญาของเด็ก มีผลงานการวิจัยพบว่า คนเราเรียนรู้ได้ดีขึ้นในบรรยากาศที่รื่นรมย์และมีความหมาย ดังนั้นการที่ครูนำความรู้กฎเกณฑ์ ระเบียบ ซึ่งเป็นเรื่องยากเกินกว่าความเข้าใจของเด็ก นำมาสร้างให้เป็นนิทานมีเรื่องราวที่สนุกสนานก็จะทำให้เด็ก ๆ เข้าถึงสิ่งที่ครูต้องการจะสื่อสารได้โดยง่ายดาย

4. นิทานช่วยแก้ไขพฤติกรรมและสร้างเสริมคุณธรรม ในเด็กเล็ก ๆ ครูสามารถใช้นิทานแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้เป็นอย่างดี โดยหยิบยกพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องซึ่งครูได้สังเกตเห็นในห้องเรียน ในสนามกลางแจ้ง ในการเล่นของเล่นตามมุมต่าง ๆ ในการตรวจสอบสภาพตอนเช้า และในกิจกรรมประจำวันต่าง ๆ เช่น เล่นของเล่นแล้วไม่เก็บเข้าที่ พุดจาหยาบคาย ทิ้งขยะไม่เป็นที่ไม่ยอมแบ่งปันของเล่นให้เพื่อน รังแกเพื่อน รังแกสัตว์ รับประทานอาหารที่ไม่มีประโยชน์ การไม่ชอบอาบน้ำ แปรงฟัน ฯลฯ นำมาผูกขึ้นเป็นนิทานโดยไม่เอ่ยชื่อว่าเป็นพฤติกรรมของเด็กคนใดมาเล่าให้ฟังในชั้นเรียน พฤติกรรมใดที่พบว่ามีการทำผิดกันมาก ๆ ครูก็ควรจะนำนิทานที่เกี่ยวกับพฤติกรรมนั้นมา

เล่าให้ฟังเสมอ ๆ โดยเน้นให้เห็นถึงผลไม่ดีที่ตัวเองของเรื่องได้รับ เมื่อตัวเองเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่กระทำในสิ่งที่ไม่ดีก็ได้รับรางวัลหรือสิ่งที่ดีตอบสนอง เป็นต้น

5. นิทานจุดประกายความคิดและสร้างประสบการณ์ทางภาษา ในการเล่านิทานให้เด็กปฐมวัยฟัง หากครูได้กระทำอย่างสม่ำเสมอ นอกจากจะเป็นการจุดประกายความคิดในเรื่องต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ๆ แล้ว ครูยังสามารถใช้กิจกรรมการเล่านิทานชักชวนให้เด็ก ๆ สนทนากันเกี่ยวกับเนื้อเรื่องนิทานเกี่ยวกับตัวละครและธรรมชาติที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้แสดงละครโต้ตอบกัน หรือให้เด็ก ๆ ทดลองเล่านิทานต่อ ๆ กัน คนละประโยคสองประโยค นิทานเรื่องนั้น ๆ จะกลายเป็นสื่อให้เด็กได้ฝึกประสบการณ์ทางภาษาที่น่าสนุกสนานยิ่งขึ้น

6. นิทานช่วยปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ นิทานเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่เด็ก ๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากจะผูกเรื่องเป็นเชิงอนุรักษ์โดยตรงแล้ว การที่ครูกำหนดตัวละครให้เป็นสัตว์ ต้นไม้ ก้อนหิน หอยคนน้ำ เมฆฝน ลมธาร ฯลฯ จะช่วยสร้างสรรค์ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออาทร และผูกพันกับธรรมชาติให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของเด็ก เด็กจะมองธรรมชาติรอบตัวอย่างเป็นมิตร และด้วยความรู้สึกที่ธรรมชาติเหล่านั้นเป็นหนึ่งเดียวกับตัวเขา ซึ่งนักการศึกษากลุ่ม นีโอ ฮิวแมนนิสต์ (Neo-Humanistic) ได้ให้ความสำคัญกับนิทานเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับกล่าวว่า ข้อคิด คุณธรรม ความรู้ และประสบการณ์ต่างๆ จากนิทาน จะถูกเก็บไว้ในจิตใต้สำนึก (Sub-Conscious) ของเด็กไปตลอดชีวิต และกลายเป็นความทรงจำที่ลึกลับ (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2536, น. 28)

7. นิทานทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ นิทานเป็นกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดประกายแห่งความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้เนื่องจากขณะรับฟังนิทานนั้นความรู้สึกแปลกใหม่ ความฉงนสนเท่ห์ ที่งงประหลาดใจ ตื่นเต้น ระทึกใจ ชื่นชม เบิกบานใจ ฯลฯ จะทำให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลอง อยากทำ อยากสัมผัส สมดังที่อริสโตเติล นักปราชญ์โบราณได้กล่าวไว้ว่า “ความรักแห่งความรู้เริ่มต้นจากความสงสัยและความประหลาดใจ” ดังนั้นหากครูผู้สอนสามารถเล่าหรืออ่านนิทานให้ “กระตบใจ” เด็ก ๆ แล้วทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่อเนื่องกันไป จะส่งผลให้กิจกรรมต่อเนืองนั้นได้รับการสนองตอบจากเด็กอย่างกระตือรือร้นและ “ใส่ใจ” อย่างเต็มที่ การรับรู้และการเรียนรู้ของเด็ก ๆ จะเป็นไปอย่างเปี่ยมสุข และมีประสิทธิภาพอย่างแน่นอน

8. นิทานช่วยให้เด็กหายป่วยเร็วขึ้น นิทานเป็นเครื่องประเทืองใจสำหรับเด็กป่วย การที่เด็กป่วยต้องนอนอยู่บนเตียงนาน ๆ จะทำให้สภาพจิตใจเศร้าหมอง เนื่องจากไม่ได้วิ่งเล่นเคลื่อนไหวตามภาวะธรรมชาติของเด็ก นิทานจะทำให้จิตใจของเขาสดชื่น ถึงแม้จะเคลื่อนไหวร่างกายไม่ได้ แต่การได้ฟังนิทานทำให้เด็กสามารถเคลื่อนไหวทางความคิดและจินตนาการได้ ความสัมพันธ์ระหว่างกาย

และจิตใจเป็นสิ่งที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปทั้งในทางการแพทย์และทางด้านจิตวิทยา เมื่อจิตใจของเขาสดชื่นเบิกบานย่อมจะส่งผลสืบเนื่องไปถึงร่างกาย อันอาจจะเป็นเหตุให้อาการป่วยของเด็กทุเลาเบาบางลง หรืออาจจะหายป่วยเร็วขึ้นได้

9. นิทานช่วยให้เด็กจิตใจสงบและหลับง่าย นิทานช่วยให้การนอนหลับของเด็ก เป็นการพักผ่อนที่สมบูรณ์ช่วงเวลาก่อนนอนหลับเป็นช่วงสำคัญช่วงหนึ่งในชีวิตประจำวันของเด็กปฐมวัย และเป็นช่วงที่ดีที่สุดของครอบครัว พ่อแม่จะมีเวลาว่างได้อยู่กับลูก ๆ และเด็ก ๆ จะอยู่ในภาวะจิตใจที่สงบยินดีรับฟังทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าพ่อแม่ฉวยโอกาสสร้างสัมพันธภาพที่อบอุ่นให้เกิดขึ้นด้วยการเล่านิทานที่มีเนื้อเรื่องที่สดชื่นงดงาม สงบเยือกเย็น สอดแทรกคติธรรม ข้อเตือนใจที่ดีงาม โดยปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน เด็กก็จะนอนหลับไปด้วยความรู้สึกลึบคลอเคลียกับเรื่องราวที่งดงามที่ได้ยินได้ฟังนั้นสะสมไว้ในจิตใจได้สำนึกสม่ำเสมอและหล่อหลอมรวมกันเข้าเป็นบุคลิกภาพทางความคิดและจริยธรรมของเด็ก ซึ่งจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในภายหลังนิทานเป็นสื่อที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กรักหนังสือ และรักการอ่าน ถ้าหากครูจัดหนังสือนิทานดี ๆ เหมาะสมกับวัยและความสนใจของเด็ก มีภาพโต ๆ ชัดเจน สีสดงดงามมาอ่านให้เด็กฟังอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะสนใจภาพเมื่อครูอ่านให้ฟังพร้อมทั้งชี้ภาพให้ดู ความสนใจภาพและสนใจเรื่อง จะนำไปสู่การสนใจตัวอักษร ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมทางด้านจิตใจ และเจตคติของเด็กในเรื่องการอ่าน เป็นการกระตุ้นให้เด็กสนใจใคร่รู้ อยากจะอ่านหนังสือให้รู้เรื่องด้วยตนเอง

10 นิทานช่วยลดความก้าวร้าวและช่วยให้ผู้ใหญ่เข้าใจความต้องการของเด็ก นิทานมีส่วนช่วยให้สุขภาพจิตของเด็กปฐมวัยดีขึ้น สำหรับเด็กที่มีอารมณ์ก้าวร้าวรุนแรง การได้ฟังนิทานจะทำให้อารมณ์ของเด็กเยือกเย็นลงได้ สำหรับเด็กที่เก็บตัว เงียบขรึม ไม่ช่างพูด ช่างคุย มักจะชอบฟังนิทาน ความสนใจตัวละครในนิทาน จะทำให้เขาารู้สึกว่าเขามีเพื่อน เด็ก ๆ จะรู้สึกเป็นสุขในขณะที่ฟังนิทาน เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ใกล้ชิดคลอเคลียผู้ใหญ่และโดยปรกติเมื่อฟังนิทานเด็กจะเปรียบเทียบกับตัวเองของนิทานกับตัวเอง เมื่อตัวเองได้รับความสุขในตอนจบ เด็กผู้ฟังก็จะพลอยรู้สึกเป็นสุขไปด้วย การซักถามพูดคุยระหว่างการเล่านิทาน และหลังจากการเล่านิทานจะทำให้ผู้ใหญ่เข้าใจความต้องการของเด็ก ๆ และสามารถสนองความต้องการดังกล่าวได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

11 นิทานช่วยขยายประสบการณ์ ของเด็กให้กว้างขวางขึ้น ถ้าครูที่เลี้ยง หรือพ่อแม่พยายามสอดแทรกความรู้ต่าง ๆ เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ลงในนิทานที่นำมาเล่าให้เด็กฟัง

12 นิทานช่วยเปลี่ยนบรรยากาศการเรียน นิทานช่วยเปลี่ยนบรรยากาศที่น่าเบื่อหน่าย ในบางขณะเมื่อครูสังเกตเห็นว่า เนื้อหาที่ครูสอนซ้ำซากจำเจหรือมีเรื่องราวที่ค่อนข้างเคร่งเครียด ถ้าหากครูจะเปลี่ยนบรรยากาศที่น่าเบื่อหน่ายนั้นมาเป็นการเล่านิทานสั้น ๆ คั่นเวลาจะทำให้เด็กกลับกระตือรือร้นในการเรียนขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

2.3.5 ขั้นตอนการเล่านิทาน

พรทิพย์ วินโกมินทร์ (2542, น. 30-32) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการเตรียมตัวก่อนเล่านิทานว่า การเตรียมตัวก่อนเล่านิทานเป็นสิ่งที่จำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มหัดเล่านิทานใหม่ ๆ ครูบางคนอาจรู้สึกว่าการเล่านิทานเป็นเรื่องยากมาก บางคนอาจคิดว่าจำเป็นต้องจำเนื้อเรื่องให้ได้คำต่อคำ การเล่านิทานไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุด เพียงแต่ผู้เล่าจะต้องรู้จักและเข้าใจเรื่องที่เล่าอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้การเล่านิทานดำเนินไปตามลำดับของเรื่อง และเพื่อป้องกันการลืม ผู้เล่าควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. อ่านเรื่องนั้นโดยตลอดอย่างช้า ๆ แล้วลองคิดสร้างภาพในจินตนาการเกี่ยวกับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องเป็นลำดับ ปิดหนังสือ ลองคิดทบทวนภาพที่คิดสร้างไว้
2. อ่านเรื่องอีกครั้ง แล้วพิจารณาว่าจะเล่าให้เหมือนกับต้นฉบับเดิมทุกอย่างหรือจะเรียบเรียงคำพูดใหม่ โดยไม่ให้เสียเค้าโครงเรื่องเดิม และรักษาสำนวนไว้ด้วย และจะตัดข้อความปลีกย่อยตอนใดทิ้งบ้าง
3. เขียนสังเขปเรื่องเป็นข้อ ๆ เพื่อให้เรื่องดำเนินไปตามลำดับไม่สับสน และเพื่อกันลืมควรบันทึกข้อความหรือสำนวนดี ๆ ไว้ พยายามใช้คำพูดของตัวละคร
4. วางแผนที่จะหาวิธีการเริ่มต้นเล่านิทานที่น่าสนใจ หลีกเลียงการบรรยายที่ไม่จำเป็น
5. หากความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เพิ่มเติม เช่น ความรู้เกี่ยวกับตัวละครขนบธรรมเนียมประเพณี และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ
6. เลือกวิธีการเล่านิทานตามที่เหมาะสม การเล่านิทานทำได้หลายแบบ ตั้งแต่วิธีการอย่างง่าย ๆ คือ การเล่าด้วยปากเปล่า โดยไม่ต้องใช้อุปกรณ์เลย หรืออาจมีอุปกรณ์ประกอบก็ได้
7. ครูควรเตรียมวิธีการบางอย่างที่จะนำมาใช้เพื่อให้เด็กเงียบเสียง และพร้อมที่จะฟังนิทาน เช่น การเล่นกับนิ้ว หรือเพลงสั้น ๆ ที่เด็กสนใจ ฯลฯ วิธีการเหล่านี้จะช่วยให้เด็กได้คลายความกระวนกระวายหรือความอยุ่ไม่สุขลงได้ เมื่อครูใช้วิธีการให้เด็กสงบนิ่ง พร้อมที่จะฟังแล้ว ครูจึงเริ่มเล่านิทาน
8. ทดลองเล่า ผู้เริ่มเล่านิทานใหม่ ๆ ควรทดลองเล่าเรื่องนั้นให้ขึ้นใจ โดยหัดเล่าดัง ๆ เพื่อทดสอบน้ำเสียง หรือฝึกเล่าหน้ากระจก เพื่อสังเกตท่าทางของตนเอง ซึ่งศิลปะการเล่านิทานมี 2 อย่าง คือ

8.1 การใช้เสียง น้ำเสียงหรือเสียงในการเล่า ต้องส่งความรู้สึกให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามผู้เล่า เพราะเสียงจะเป็นสื่อที่แสดงความรู้สึกได้ดี เช่น “เสร์ราโศก เสียงต้องเบา ตันเครือ กิริยาท่าทางต้องอยู่ในสภาพสิ้นหวัง” “ตื่นเต็น เสียงควรฟังชัดเจน สันรวั” “เสียงผู้ชาย หัวใหญ่” “เสียงผู้หญิง นุ่ม แลลมเล็กน้อย” “การเล่านิทานไม่ควรใช้เสียงระดับเดียวกัน ควรมีสูง ต่ำ หนัก เบา บางที” “อาจขาดหายไปหรือหยุดเล็กน้อย เพื่อเร้าให้ผู้ฟังตั้งใจ สนใจติดตามเรื่องยิ่งขึ้น”

8.1 ท่าทาง เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ต้องสัมพันธ์กับน้ำเสียง ซึ่งจะช่วยนำความรู้สึกของผู้ฟังให้คล้อยตามไปด้วย ผู้เล่าไม่จำเป็นต้องใส่ท่าทางมากนักแต่ต้องสัมพันธ์กับอารมณ์ ในขณะที่เล่า ผู้ฟังจึงจะเกิดความรู้สึกคล้อยตาม ผู้เล่าควรใช้ท่าทางประกอบเล็กน้อย เช่น ขยับแขน ขา พยักหน้า โยกตัว หรือทำมือประกอบ ทำตาโต เมื่อถึงตอนน่ากลัว ตกใจ หวาดเสียว พยายามให้ความรู้สึกออกทางนัยน์ตามากที่สุด และพยายามกวาดสายตามองดูเด็กให้รอบ ๆ

ดังนั้นก่อนเล่านิทาน ผู้เล่าควรถามตัวเองว่าจำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีแล้วหรือยัง เช่น การเริ่มต้นของนิทาน ลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ข้อความที่ไพเราะบางตอน บทสนทนาของตัวละครในเรื่อง ฯลฯ หากยังจำไม่ได้หมด ควรเตรียมตัวใหม่ให้พร้อมก่อนการเล่านิทาน และการเล่านิทานควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดผู้ฟังให้นั่งเรียบร้อยและสบาย เป็นกลุ่มหรือครึ่งวงกลมบนเก้าอี้ หรือบนพื้นก็ได้ ควรให้เด็กนั่งหันหลังให้หน้าต่าง จะได้ไม่เห็นสิ่งอื่นที่จะดึงดูความสนใจไป และควรให้เด็กนั่งห่างจากของเล่นที่จะทำให้หัวอกแวก ครูอาจหาฉากบังไม่ให้เด็กมองเห็นของเล่นเหล่านั้นก็ได้ ผู้เล่าควรนั่งบนเก้าอี้เตี้ย ๆ เพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นได้อย่างทั่วถึง และได้ยินเสียงผู้เล่าชัดเจน

2. ผู้เล่าต้องใช้เสียงดังพอที่จะได้ยินทั่วถึงกันด้วยเสียงธรรมชาติของตัวเองไม่ใช่ตะโกน ต้องออกเสียงชัดเจน จังหวะการพูดให้พอเหมาะ ไม่เร็วหรือช้าเกินไป ใช้น้ำเสียงเหมาะกับตัวละครในเรื่อง ไม่พูดผิด ๆ ถูก ๆ หรือหยุดนานเกินไป เว้นจังหวะให้พอเหมาะ เด็กเล็กมักชอบเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น ลมพัด ก็ควรเดิมน้ำว่า “หวิว ๆ ” หมาเห่า “โฮ้ง โฮ้ง” ฯลฯ ถ้าผู้เล่าใช้เสียงตามธรรมชาติเหล่านั้นมาประกอบด้วยยิ่งดี จะทำให้เด็กสนใจยิ่งขึ้น และผู้ฟังจะมีความรู้สึกเหมือนกับสัมผัสเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง

3. ขณะเล่า อาจทำท่าทางประกอบด้วยก็ได้ แต่ต้องเป็นท่าทางที่น่าดู ไม่ได้แกล้งทำจนผิดธรรมชาติ และอย่าแสดงท่าทางมากเกินไป

4. ผู้เล่าต้องไม่ออกนอกเรื่องหรือเล่าเรื่องอื่นแทรก จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจไขว้เขว และอย่าสอดแทรกเรื่องศีลธรรมมากเกินไป จะทำให้เด็กเบื่อ

5. ผู้เล่าจะต้องทำใจให้สนุกไปตามเนื้อเรื่องด้วยต้องไม่ฝืนใจเล่า การเล่านิทานจึงจะออกรสสนุกสนาน

6. พยายามถ่ายทอดเรื่องที่เล่าให้เป็นภาพที่มีชีวิตโดยบรรยายบุคลิกลักษณะของตัวละครให้ชัดเจน บรรยายสถานที่ที่เกิดขึ้นให้มีลักษณะใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด และทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าตนเองได้เข้าไปนั่งอยู่ ณ ที่นั้นด้วย เลือกพื้นถ้อยคำหรือสำนวนให้เหมาะกับระดับของผู้ฟัง

7. ขณะเล่านิทานทำใจให้สบาย ๆ และมองผู้ฟังอย่างทั่วถึงทุกคน ในขณะที่เล่า หากผู้ฟังแสดงความไม่สนใจ ผู้เล่าควรใช้ไหวพริบแก้ไขวิธีการเล่าให้ตื่นเต้นเร้าใจยิ่งขึ้น

8. ควรคำนึงถึงระยะเวลาให้พอเหมาะกับความสนใจของผู้ฟังด้วย โดยจะต้องดูวัยของผู้ฟังเพราะระดับความสนใจของเด็กในแต่ละวัยแตกต่างกัน เช่น เด็กอายุประมาณ 5 ขวบ จะมีความสนใจประมาณ 15 นาที ดังนั้น นิทานจึงไม่ควรเล่าเกิน 15-20 นาที เพราะถ้านานเกินไป เด็กจะเบื่อ และจำนวนเรื่องที่เล่าก็ไม่ควรเล่าเกินคราวละ 2 เรื่อง

9. ควรกำหนดเวลาเพื่อไว้สำหรับคำถามหรือข้อวิจารณ์ของเด็ก แต่ครูไม่ควรตั้งคำถามให้เด็กอภิปราย เพราะจะทำให้เด็กหมดสนุก ถ้าในระหว่างการเล่าเรื่องเด็กขัดจังหวะหรือซักถาม ครูควรบอกให้รอจนเล่าเรื่องจบก่อนในบางครั้ง การที่เด็กขัดจังหวะซักถาม เป็นสิ่งที่ดี ควรอนุญาตให้เด็กทำได้ แต่การขัดจังหวะบ่อย ๆ จะทำให้เรื่องหมดสนุก ถ้าหากมีเด็กบางคนไม่ยอมฟังเลยในเวลาเล่านิทาน แม้แต่จะให้มานั่งติดกับครูแล้วก็ตาม ครูอาจจัดให้มีผู้เล่านิทานให้เด็กคนนั้นฟังเพียงลำพัง โดยเลือกเรื่องที่เด็กสนใจ

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเล่านิทานมีคุณค่าและจำเป็นต่อการเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่สำคัญและใช้มากในระดับปฐมวัย หากวางแผนจัดกิจกรรม เป็นขั้นตอน เด็กจะเรียนรู้ได้ดี ช่วยส่งเสริมความคิด จินตนาการ และการใช้ภาษาของเด็กได้ดี

2.4 การแสดงบทบาทสมมติ

การแสดงบทบาทสมมติ เป็นรูปแบบการจัดการการเรียนรู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในตนเองเข้าใจความรู้สึกและพฤติกรรมของผู้อื่น และเกิดการปรับเปลี่ยนเจตคติ ค่านิยมและพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่เหมาะสม ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

2.4.1 ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติ

กรมวิชาการ (2543, น. 37) ได้ให้ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติไว้ว่า การแสดงบทบาทสมมติ เป็นการให้เด็กเล่นสมมติตนเองเป็นตัวละครต่าง ๆ อาจใช้สิ่งประกอบการเล่นสมมติทางด้านความรู้ความคิดและพฤติกรรมของผู้แสดงมาเป็นพื้นฐานในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่ผู้เรียน อันจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระและบทบาทอย่างลึกซึ้งและรู้จักปรับหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2543, น. 4) กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกหลังจากที่ได้ศึกษาและอภิปรายสาระต่าง ๆ แล้วสรุปประเด็นเพื่อเสนอเรื่องที่กลุ่มตัดสินใจ หรือมีข้อสรุปตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย การใช้บทบาทสมมติเพื่อเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของการสอน ผู้เรียนจะได้ทั้งสาระความรู้ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการฝึกความคิด ความกล้าแสดงออกของผู้เรียน การสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมในการเรียนและการสร้างความสุขจากการเรียนอีกด้วย นอกจากนี้ผู้เรียนได้มีโอกาสเตรียมตัว และเตรียมอุปกรณ์ประกอบบทบาทสมมติก็จะทำให้ผู้เรียนได้รับสุนทรียภาพไปด้วย

ศุภวรรณ เล็กวิไล (2548, น. 148) กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นวิธีการที่มีการกำหนดบทบาทให้ผู้เรียนได้แสดงในสถานการณ์สมมติให้ โดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทนั้น และแสดงตามความรู้สึกนึกคิด ประสบการณ์ของตน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เข้าใจความรู้สึกนึกคิดทั้งของตนเองและผู้อื่น ทั้งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทสมมติที่แสดงด้วย

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นกิจกรรมการสอนหนึ่งที่เด็กได้แสดงอารมณ์ ทำทางตามสถานการณ์หรือบทบาทที่สมมติขึ้น ผู้เรียนได้แสดงออกทั้งคำพูดและท่าทาง โดยผู้สอนสร้างสถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตามที่ตนคิดว่าจะเป็น ผู้แสดงเกิดข้ออภิปรายเพื่อการเรียนรู้ทำให้เด็กได้มีโอกาสเลียนแบบตามความจริงเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ถึงความรู้สึก อารมณ์ และเหตุผลที่ตนเองได้สวมบทบาทเพื่อพัฒนาสู่การปรับพฤติกรรมของตนเองให้มีประสิทธิภาพเมื่อพบสถานการณ์ต่าง ๆ และสามารถนำความรู้สึกและพฤติกรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.4.2 ความสำคัญของการแสดงบทบาทสมมติ

ผุสดี กุญชรินทร์ (2526, น. 50 - 52) กล่าวถึงความสำคัญของการแสดงบทบาทสมมติไว้ว่าเป็นการช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่น รู้จักร่วมมือ แบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่น ขอมรับและเป็นมิตรกับผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์

หรรษา นิลวิเชียร (2535, น. 86) กล่าวถึงความสำคัญของการแสดงบทบาทสมมติไว้ว่า ช่วยให้เด็กฝึกจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เด็กจะสร้างภาพพจน์เรื่องราวต่าง ๆ แม้แต่เรื่องในใจของตนเอง เด็กจะเลียนเสียงธรรมชาติ เลียนเสียงสัตว์เสียงพุด ตลอดจนการเคลื่อนไหวของคนและสัตว์ในการเล่นวัสดุสิ่งของ เด็กก็อาจจะเป็นใคร ไปไหน ทำอะไรก็ได้ในจินตนาการของตน เด็กจะเรียนรู้สิ่งแวดล้อม และเรียนรู้ที่จะแยกออกว่า อะไรเป็นความจริง และอะไรเป็นความฝัน

ประภาพรณ เอี่ยมสุภามิต (2537, น. 177) ได้กล่าวถึงการแสดงบทบาทสมมติว่า มีลักษณะคล้ายๆ กับการซ้อมพฤติกรรม คือ มีการกำหนดพฤติกรรมนั้นและการให้เด็กได้ฝึกการแสดงออกที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, น. 122) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของวิธีการแสดงบทบาทสมมติ ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้บทเรียนน่าสนใจ และผ่อนคลายความตึงเครียด
2. สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกอารมณ์ และเจตคติของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี
3. สร้างเสริมความสามัคคี และช่วยให้เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ได้ดีขึ้น
4. ช่วยฝึกฝนแก้ปัญหาและความเข้าใจของผู้เรียน
5. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียนได้ลึกซึ้ง
6. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการปรับเปลี่ยนเจตคติและพฤติกรรมรวมทั้งปฏิบัติตนในสังคมได้

อย่างเหมาะสม

ทิสนา เขมมณี (2550, น. 6) และสุจิต เพียรชอบ (2531, น. 230 - 232) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้บทบาทสมมติไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียนลึกซึ้งขึ้น
2. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม รวมทั้งค่านิยมและการปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม
3. ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการใช้ความรู้ในการเผชิญสภาพการณ์ต่าง ๆ ฝึกการแก้ปัญหาประกอบการตัดสินใจ
4. ช่วยให้คนในกลุ่มเกิดความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเองมีความสามัคคีปรองดองกันมีความเข้าใจอันดีต่อกัน
5. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ยิ่งขึ้น
6. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ได้มากยิ่งขึ้น

7. ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและเรียนได้อย่างสนุกสนาน และช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์

8. ช่วยให้ผู้เรียนมีความมั่นใจตนเองมากยิ่งขึ้น

จากความสำคัญและประโยชน์การใช้บทบาทสมมติ สรุปได้ว่ากิจกรรมบทบาทสมมติช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และผู้อื่นมากยิ่งขึ้น เด็กมีโอกาสด้านการแสดงออก รู้ถึงสาเหตุของพฤติกรรมและทำให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในทางที่ดีตลอดจน มีความรู้สึกที่ดีต่อผู้อื่นมากขึ้น และได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติพร้อมปรับพฤติกรรมให้ถูกต้องเหมาะสมกับการเรียนหรือร่วมทำงานกับผู้อื่น และสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองประสบความสำเร็จกล้าแสดงออกมากยิ่งขึ้น

2.4.3 ประเภทของการใช้บทบาทสมมติ

สุจิตรา บัวคำภา (2530, น. 20) ได้กล่าวถึงการนำบทบาทสมมติมาใช้ในการเรียนการสอนว่ามี 2 วิธี ดังนี้

1. การใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้พร้อม หมายถึง ผู้สอนได้เตรียมบทไว้ล่วงหน้าให้ผู้แสดงอาจแสดงบทบาทเพิ่มขึ้นเองบ้าง ตัดบทขึ้นเองบ้าง แต่ต้องตรงกับเนื้อเรื่องที่กำหนด

2. การใช้บทบาทสมมติแบบไม่มีบทเตรียมมาก่อน หมายถึง ผู้แสดงไม่ต้องฝึกซ้อมมาก่อนเมื่อเรื่องราวถึงตอนใดก็แสดงออกได้ทันทีโดยแสดงไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง

สุจิตรา เพ็ชรชอบ (2531, น. 33 - 34) ได้จำแนกประเภทของการแสดงบทบาทสมมติออกเป็น 3 ประเภทสรุปได้ ดังนี้

1. การแสดงแบบเตรียมบทมาแล้ว การใช้บทบาทสมมติแบบมีบทเตรียมไว้ก่อน หมายถึง การใช้บทบาทสมมติเข้ามาช่วยในการสอนโดยที่ผู้สอนได้เตรียมบทมาแล้วล่วงหน้าหวังจะให้ผู้เรียนเรียนไปตามแบบแผนและขั้นตอนที่เตรียมไว้ เช่น ครูเตรียมว่าควรจะใช้บทบาทสมมติช่วยในการสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ครูจะเตรียมสภาพการณ์ล่วงหน้าและเตรียมบทบาทอย่างเรียบร้อย เมื่อเข้าสอนครูจะสอนและใช้บทบาทสมมติตามขั้นตอนที่เตรียมไว้

2. การแสดงบทบาทโดยฉับพลัน การใช้บทบาทสมมติแบบไม่มีบทเตรียมไว้ หมายถึงการใช้บทบาทสมมติเป็นเครื่องมือช่วยในการสอนตามวาระและโอกาสที่เอื้อต่อครูโดยไม่ต้องเตรียมบทมาให้ผู้เรียนล่วงหน้า เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงตอบโต้ในสภาพการณ์อย่างอิสระตามความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนเองจากประเภทของบทบาทสมมติ

3. การแสดงบทบาทจากสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นนี้เป็นการแสดงที่เกิดจากการนำวิธีในข้อที่ 1 และข้อที่ 2 มารวมเข้าด้วยกัน

สรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติ มี 3 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ การแสดงบทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้ก่อนโดยมีผู้สอนได้เตรียมไว้ล่วงหน้า และบทบาทแบบไม่มีบทเตรียมไว้ก่อนโดยให้ผู้เรียนได้แสดงบทบาทไปตามแบบแผนขั้นตอนที่เตรียมไว้ผู้แสดงอาจจะแสดงบทบาทได้ไม่ครบถ้วนแต่ต้องตรงกับเนื้อหาที่กำหนด หรืออาจนำเสนอวิธีมารวมกัน เนื่องจากผู้วิจัยทำการทดลองกับเด็กปฐมวัย จึงใช้การแสดงบทบาทสมมติแบบไม่เตรียมบทมาเพื่อให้เด็กเกิดจินตนาการในการคิด การพูด แสดงความคิดเห็นออกมาด้วยตนเองตามความเข้าใจ แต่ได้มีการบรรยายนำเนื้อเรื่องเป็นตอนๆ เพื่อให้เด็กทำความเข้าใจตัวละครในนิทานประกอบภาพได้ง่ายตามเนื้อเรื่อง

2.4.4 หลักการนำกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติมาจัดการเรียนรู้

ทิสนา แจมมณี (2550, น. 359 - 360) ได้สรุปข้อเสนอแนะในการใช้วิธีการสอนด้วยการแสดงบทบาทสมมติ ดังนี้

1. การเตรียมการ ผู้สอนต้องกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน และสร้างสถานการณ์และบทบาทสมมติที่จะช่วยสนองวัตถุประสงค์นั้น จะให้รายละเอียดมากเพียงใดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ซึ่งผู้สวมบทบาทจะใช้ข้อมูลนั้นในการแสดงออกและแก้ปัญหาตามความคิดของตน
2. การเริ่มบทเรียน ผู้สอนสามารถกระตุ้นความสนใจผู้เรียนได้หลายวิธี เช่น โยงประสบการณ์ใกล้ตัวผู้เรียน หรือใช้วิธีเล่าเรื่องราวหรือสถานการณ์ อาจใช้วิธีชี้แจงให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมการแสดง
3. การเลือกผู้แสดง ควรเลือกให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการแสดง เช่น เลือกผู้แสดงที่เหมาะสมกับบทบาท เพื่อช่วยให้การแสดงเป็นไปอย่างราบรื่น
4. การเตรียมผู้สังเกตการณ์ ผู้สอนควรเตรียมผู้ชม และทำความเข้าใจกับผู้ชมว่าควรสังเกตอะไร บันทึกข้อมูลอย่างไร
5. การแสดง ก่อนแสดงอาจมีการจัดฉากให้ผู้สมจริง ควรสังเกตการณ์แสดงอย่างใกล้ชิด ไม่ควรจัดการแสดงกลางคัน นอกจากเกิดปัญหาหรือแสดงออกนอกทาง
6. การวิเคราะห์ อภิปรายผลการแสดง เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เป็นขั้นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ ควรมีการสัมภาษณ์ความรู้สึกความคิดเห็นผู้แสดง

สรุปได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติ ควรใช้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และควรนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยครูจะต้องวางแผนการจัดกิจกรรมอย่างมีระบบ เพื่อให้เหมาะสมกับเวลาบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งผลจากการแสดงบทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและเป็นการฝึกทักษะในการปฏิบัติ และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

2.4.5 ขั้นตอนการแสดงผลสัมฤทธิ์

กรมวิชาการ (2537, น. 27 - 34) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการสอนโดยใช้การแสดงผลสัมฤทธิ์ไว้ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ เป็นการเตรียมขั้นตอนการสอนไว้ดังนี้

1.1 เตรียมจุดประสงค์ของการแสดงผลสัมฤทธิ์ให้แน่ชัด และเฉพาะเจาะจงว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจอะไรบ้างจากการแสดง

1.2 เตรียมสถานการณ์และบทบาทสมมติเพื่อเล่าให้ผู้เรียนฟังโดยให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ การเตรียมสถานการณ์และบทบาทสมมตินี้อาจเตรียมเขียนไว้อย่างละเอียดเพื่อมอบบทให้แก่ผู้เรียนหรือเตรียมเฉพาะสถานการณ์เพื่อเล่าให้ผู้เรียนฟังส่วนรายละเอียดผู้เรียนต้องคิดเอง

1.3 การเตรียมสถานการณ์และบทบาทสมมตินี้ควรให้มีความชัดเจน มีความยากง่ายให้เหมาะสมกับระดับผู้เรียนมีแนวทางใกล้เคียงกับความเป็นจริงและควรให้มีความขัดแย้งหรือปัญหาที่จะต้องแก้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกคิดและแก้ปัญหา

2. ขั้นดำเนินการสอน

2.1 ชี้นำเข้าสู่การแสดงผลสัมฤทธิ์ เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรม โดยผู้สอนอาจใช้วิธีโยงประสบการณ์ใกล้ตัวผู้เรียนเช่น การเล่าเรื่องราวหรือสถานการณ์สมมติ ชี้แจงประโยชน์ของการแสดงผลสัมฤทธิ์และการร่วมกันช่วยแก้ปัญหา

2.2 เลือกผู้แสดง เมื่อผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมแล้วผู้สอนจะจัดตัวผู้แสดงในบทบาทต่างๆ ในการเลือกตัวผู้แสดงนั้นอาจใช้วิธีดังนี้

2.2.1 เลือกอย่างเจาะจง เช่น เลือกผู้ที่มีปัญหาออกมาแสดงเพื่อจะให้เกิดความรู้ลึกในปัญหาและเห็นวิธีแก้ปัญหา

2.2.2 เลือกผู้ที่มีบุคลิกลักษณะคุณสมบัติมีความเหมาะสมกับบทบาทที่กำหนดให้

2.2.3 เลือกผู้แสดงโดยให้อาสาสมัครเพื่อให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนการตัดสินใจ

2.3 การเตรียมความพร้อมของผู้แสดงเมื่อเลือกผู้แสดงได้แล้ว ผู้สอนควรใช้เวลาผู้แสดงได้เตรียมตัวและตกลงกันก่อนการแสดงผู้สอนควรช่วยให้กำลังใจช่วยขจัดความตื่นเต้น ความประหม่า และความวิตกกังวลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้แสดงจะได้แสดงอย่างเป็นธรรมชาติ

2.4 การจัดฉากการแสดง อาจจะจัดแบบง่ายๆคำนึงถึงความประหยัดทั้งเวลา และทรัพยากร เช่น อาจสมมติโต๊ะนักเรียนตัวเดียว เพราะการจัดฉากนี้เป็นเพียงส่วนประกอบของการแสดง

2.5 การเตรียมผู้สังเกตการณ์ ในขณะที่ผู้แสดงเตรียมตัวผู้สอนควรได้ใช้เวลานั้นเตรียมผู้ชมด้วย โดยควรทำความเข้าใจกับผู้ชมว่า ควรสังเกตอะไรจึงจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ และอภิปรายในภายหลัง ผู้สอนอาจเตรียมข้อสังเกตหรือจัดทำแบบสังเกตการณ์เตรียมไว้ให้พร้อม แล้วเลือกผู้สังเกตการณ์ช่วยกันดูและบันทึกพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องราว

2.6 การแสดงเมื่อทุกฝ่ายพร้อมแล้วจึงเริ่มแสดง การแสดงนี้ควรปล่อยให้ผ่านไป ตามธรรมชาติผู้สอนและผู้ชมไม่ควรเข้าขัดกลางคัน นอกจากในกรณีที่ผู้แสดงต้องการความช่วยเหลือ ในขณะที่ผู้แสดงกำลังแสดง ผู้สอนควรสังเกตพฤติกรรมของผู้แสดงและผู้ชมอย่างใกล้ชิด

2.7 การตัดบทผู้สอนหรือผู้กำกับควรตัดบท หรือหยุดการแสดง เมื่อเวลาผ่านการแสดงเป็นเวลาสมควรไม่ควรปล่อยให้การแสดงยืดเยื้อเกินไปจะทำให้เสียเวลาและผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย การตัดบทควรจะทำ เมื่อ

2.7.1 การแสดงได้ให้ข้อมูลแก่กลุ่มเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์และอภิปรายได้

2.7.2 ผู้ชมและผู้แสดงพอจะเล่าได้ว่าเรื่องราวจะเป็นอย่างไรถ้ามีการแสดงต่อไป

2.7.3 ผู้แสดงไม่สามารถแสดงต่อไปได้เพราะเกิดความเข้าใจผิดบางประการหรือเกิดอารมณ์สะเทือนใจมากเกินไป

2.7.4 การแสดงยึดเยื้อไม่ยอมจบหรือจบไม่ลง และผู้ชมหมดความสนใจที่จะชมการแสดงจนจบเรื่อง

3. ชั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง ชั้นนี้ถือเป็นชั้นสำคัญยิ่งในการสอนเพราะเป็นชั้นที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้สังเกตเห็นและนำมาวิเคราะห์หรืออภิปรายจนเกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับตนเองในชั้นนี้ครูควรเตรียมคำถามต่าง ๆ ไว้เป็นแนวทางสำหรับตนเอง เพื่อที่จะใช้กระตุ้นให้ผู้เรียน วิเคราะห์และอภิปรายร่วมกัน โดยมี การดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ชี้แจงให้ทั้งผู้แสดงและผู้ชมเข้าใจว่าการอภิปรายจะเน้นที่เหตุผลและพฤติกรรมที่ผู้แสดงได้แสดงออกมาไม่ใช่เน้นที่ใครแสดงดีไม่ใช่อะไร

3.2 สัมภาษณ์ความรู้สึกและความคิดเห็นของผู้แสดง

3.3 สัมภาษณ์ความรู้สึกและความคิดเห็นของผู้สังเกตการณ์หรือผู้ชม

3.4 ให้นักแสดงและผู้ชมวิเคราะห์เหตุการณ์เสนอความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกันโดยครูอาจใช้คำถามต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดโดยครูต้องพึงระมัดระวังในการดำเนินการอภิปรายคือ ครูควรแสดงความเป็นประชาธิปไตยให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนในการคิดและการตัดสินใจให้มากที่สุด

4. ขึ้นแสดงเพิ่มเติมหลังจากการวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดงแล้วกลุ่มอาจเสนอแนวทางใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจครูอาจให้มีการแสดงเพิ่มเติมก็ได้แต่ถ้าการแสดงเพิ่มเติมนี้ไม่จำเป็นครูสามารถข้ามขั้นไปจนถึงขั้นที่ 5 ได้เลยก็ได้

5. ขึ้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปหลังจากจบการอภิปรายเกี่ยวกับการแสดงแล้วควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มีส่วนสัมพันธ์หรือเกี่ยวกับเรื่องที่ได้ศึกษาแก่กันและกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์นี้เกี่ยวข้องกับความเป็นจริง และทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะหาข้อสรุปหรือได้แนวคิดรวบยอดที่ตนสามารถเข้าใจได้เป็นอย่างดี

สุจริต เพ็ชรชอบ (2531, น. 236 - 241) ได้เสนอขั้นตอนในการแสดงบทบาทสมมติ ไว้ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากผู้แสดงต้องใช้ความพยายามในการแสดงให้เหมาะสมกับบทบาทมากที่สุด ผู้แสดงควรฝึกสังเกตการแสดงบทบาทของบุคคลทุกอาชีพในสถานการณ์ที่ต่างกัน ลองเลียนแบบการแสดงบทบาทนั้น ๆ เรื่องที่แสดงไม่ควรยุ่งยากซับซ้อนจนผู้แสดงเกิดความสับสนไม่เข้าใจบทบาทที่ตนต้องแสดง ผู้มีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทสมมติทั้งผู้แสดงและผู้ชมควรจะได้มีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นเป็นอย่างดีเพื่อจะได้สามารถแสดงบทบาทและร่วมอภิปรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถานการณ์ที่กำหนดขึ้น ควรคำนึงถึงความยากง่ายให้เหมาะสมกับผู้แสดง ผู้แสดงแต่ละคนย่อมจะเหมาะสมกับบทบาทหนึ่งสถานการณ์ที่กำหนดขึ้นควรเหมาะสมกับผู้แสดงในด้านวัย เพศ ระดับการศึกษา และความสนใจของผู้แสดงเพื่อให้การแสดงบทบาทสมมติดำเนินไปด้วยดี สถานการณ์ที่แสดงบทบาทสมมติจะต้องเป็นประโยชน์กับทุกคน สถานการณ์ที่กำหนดขึ้นควรจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหรือความขัดแย้งของมนุษย์ในวงกว้างไม่ใช่เรื่องส่วนตัวหรือเป็นประสบการณ์จริงของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาท เพราะอาจทำให้กระทบกระเทือนความรู้สึกของผู้แสดงหรือผู้ชมได้

2. ขั้นสอน มีขั้นตอนดังนี้

2.1 ขึ้นนำเข้าสู่การแสดง ขั้นนี้เป็นขั้นที่สำคัญมาก เพราะเป็นเหมือนการอุ่นเครื่องทำให้ผู้แสดงและผู้ชมให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม เกิดอารมณ์ร่วมเข้าใจตัวละครตลอดจนปัญหาของตัวละครเป็นอย่างดี เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพหรือหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้อง

2.2 การเลือกตัวผู้แสดง ควรคำนึงถึงจุดหมายของการแสดงและประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทควรจะได้รับเป็นสำคัญ

2.3 การจัดฉาก ควรจัดฉากให้เข้ากับบรรยากาศในการแสดงไม่จำเป็นต้องจัดฉากให้หรูหราจนเกินไป

2.4 การเตรียมผู้ชม ผู้สังเกตการณ์เพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์จากการแสดงบทบาทสมมติให้มากที่สุด จำเป็นต้องให้ผู้ชมหรือสังเกตการณ์รู้จักวิเคราะห์การแสดง รู้จักสังเกต เพื่อให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด

2.5 การเตรียมพร้อมก่อนแสดง ผู้แสดงควรปรึกษาหารือ และวางแผนร่วมกันอย่างคร่าวๆว่าจะแสดงกันอย่างไร

2.6 ขึ้นแสดงให้ผู้แสดงได้แสดงอย่างอิสระเสรี ตามธรรมชาติในกรณีที่มีการแสดงไม่เหมาะสม ควรปล่อยให้การแสดงเสร็จสิ้นก่อนแล้วจึงค่อยนำมาวิพากษ์วิจารณ์กันภายหลัง

2.7 การตัดบทเมื่อการแสดงดำเนินไปพอควรเป็นไปตามสถานการณ์ที่กำหนดแล้ว ผู้แสดงจะหยุดการแสดงเองหรืออาจตัดบทอย่างจงใจเพื่อให้ผู้ชมนำข้อมูลมาวิเคราะห์หรืออภิปรายร่วมกัน

3. ขึ้นวิเคราะห์และประเมินผลการแสดงเป็นขั้นที่ทั้งผู้แสดงและผู้ชมจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในบางกรณี หลังจากที่วิเคราะห์และอภิปรายร่วมกันแล้วกลุ่มอาจจะเสนอแนวคิดในการแก้ไขปัญหาหรือการตัดสินใจที่แตกต่างออกไปอีกทำให้มีวิธีแก้ปัญหาหลาย ๆ แนวหรือถ้าการแสดงครั้งแรกยังไม่ชัดเจนอาจมีการแสดงซ้ำเพื่อดูผลการแสดง หรือหาวิธีแก้ปัญหาอีกครั้งหนึ่งก็ได้

บุญส่ง ครูศรี (2537, น. 22 - 24) ได้เสนอรูปแบบการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ ซึ่งมีขั้นตอนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. เตรียมกลุ่มโดยเริ่มจากการเสนอปัญหาทำความเข้าใจปัญหาตีความจากปัญหาศึกษาข้อขัดแย้งโดยมีครูเป็นผู้ชี้แจงบทบาทที่จะต้องแสดง

2. เลือกผู้ร่วมงานโดยวิเคราะห์บทบาท และเลือกตัวแสดงให้เหมาะกับบทบาทที่ต้องแสดง

3. สร้างฉากโดยการกำหนดแนวทางการแสดงกล่าวถึงบทบาทที่จะต้องแสดงอีกครั้งหนึ่งแล้วทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหาอย่างถ่องแท้

4. เตรียมผู้สังเกตการณ์ โดยเลือกสิ่งที่จะต้องสังเกต และมอบหมายหน้าที่ในการสังเกต

5. แสดงบทบาทให้เริ่มแสดงโดยแสดงให้ต่อเนื่องหลังจากนั้นจะเป็นยุคการแสดง
6. อภิปรายและประเมินผล โดยจะต้องปรับปรุงบทบาทการแสดงหลังจากนั้น
อภิปรายจุดเน้นหากการแสดงยังไม่เป็นที่พอใจจะต้องกำหนดแนวทางในการแสดงใหม่
7. จัดแสดงใหม่ให้แสดงใหม่ตามที่ปรับปรุงจากข้อ 6.
8. อภิปรายและประเมินผล อภิปรายการแสดงและจุดเน้นอีกครั้งโดยพิจารณาว่าการแสดงเป็นไปตามที่ได้ปรับปรุงแล้วหรือยัง
9. ร่วมอภิปรายและสรุปขั้นนี้จะต้องโยงสถานการณ์ปัญหาเข้ากับชีวิตจริงและปัญหาปัจจุบันแล้วจึงสรุปบทบาทต่าง ๆ อีกครั้ง

องค์ประกอบของการแสดงบทบาทสมมติ มี 3 ส่วน คือ

- 9.1 มีสถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติ
- 9.2 มีการแสดงบทบาทสมมติ
- 9.3 มีการอภิปรายเกี่ยวกับความรู้ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมที่แสดงออก ของผู้แสดง และสรุปการเรียนรู้ที่ได้รับกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ในการแสดงบทบาทสมมติมีทั้งหมด 9 ขั้นตอนดังนี้
 - 9.3.1 นำเสนอสถานการณ์ปัญหา และบทบาทสมมติ ควรมีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง และมีระดับความยากง่ายเหมาะสมกับวัย และความสามารถของผู้เรียน
 - 9.3.2 เลือกผู้แสดง ผู้สอนและผู้เรียนจะร่วมกันเลือกผู้แสดง หรือให้ผู้เรียนอาสาสมัครแล้วแต่ความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์
 - 9.3.3 จัดฉาก จัดได้ตามความพร้อม และสถานการณ์ที่เป็นอยู่
 - 9.3.4 เตรียมผู้สังเกตการณ์ ก่อนการแสดงผู้สอนจะต้องเตรียมผู้ชมว่าจะสังเกตอะไร และปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี
 - 9.3.5 ผู้แสดงต้องแสดงบทบาทตามที่ตนเองได้รับให้ดีที่สุด
 - 9.3.6 อภิปรายและประเมินผล ส่วนใหญ่จะแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ การแสดงออกของผู้แสดง และเปิดโอกาสให้ผู้แสดงได้แสดงความคิดเห็นด้วย
 - 9.3.7 แสดงเพิ่มเติมหากมีผู้เรียนเสนอแนะทางอื่นที่จะเป็นประโยชน์
 - 9.3.8 การอภิปรายและประเมินผลอีกครั้ง หลังจากแสดงเพิ่มเติมประเมินเกี่ยวกับการแสดงใหม่

9.3.9 แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปผลการเรียนรู้ แต่ละกลุ่มหาข้อสรุปของตน และหาข้อสรุปรวม หรือเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็น ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของบุคคล ผลจากการเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ ผู้เรียนจะเกิดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้อื่นรวมทั้งมีความเข้าใจในตนเองมากขึ้น

ทศนา เขมมณี (2550, น. 76 - 79) กล่าวถึงขั้นตอนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติไว้ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ แบ่งออกเป็นขั้นตอนได้ 2 ขั้นคือ

1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะ ในขั้นนี้ครูต้องเข้าใจว่า จุดเน้นของการแสดงบทบาทสมมติอยู่ที่ตัวผู้แสดง และความรู้สึก ความคิดเห็น เหตุผล และวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเขา ครูจำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ให้แน่ชัดไปว่าต้องการให้ผู้เรียนได้แสดงความรู้ความเข้าใจอะไรบ้างจากการแสดง

1.2 กำหนดสถานการณ์และบทบาทสมมติ ครูสามารถทำได้ 5 วิธี คือ

1.2.1 การกำหนดสถานการณ์สมมติของตัวละครขึ้นมา เตรียมไว้เล่าให้ผู้เรียนฟัง ส่วนรายละเอียดอื่น ๆ ผู้เรียนจะต้องคิดเอง

1.2.2 การกำหนดสถานการณ์ของบทบาทสมมติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร บทบาทเขียนเตรียมไว้แล้วจะมีรายละเอียดไว้ให้บ้างจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1.2.3 ประสบการณ์ใกล้ตัวผู้เรียนหรือประสบการณ์สมมติที่เตรียมมาให้ผู้เรียนได้รับจากการเรียนครั้งก่อน ๆ จะนำเข้าสู่เรื่องที่จะศึกษา

1.2.4 เล่าเรื่องราวหรือสถานการณ์สมมติที่เตรียมมา ให้ผู้เรียนฟังด้วยเทคนิควิธีการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดอารมณ์ร่วมกับเหตุการณ์ในเรื่อง เช่น เล่าด้วยเสียงฟังแล้วเหมาะสมกับเนื้อหา มีการทิ้งท้ายด้วยปัญหากระตุ้นให้อยากคิดและชวนติดตาม เป็นต้น

1.2.5 ชี้แจงให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมแสดงบทบาทสมมติและการช่วยแก้ปัญหา

2. การเลือกผู้แสดง ในการเลือกผู้เรียนออกมาแสดงมีวิธีการเลือกผู้แสดงออกดังนี้

2.1 เลือกผู้เรียนที่มีบุคลิกลักษณะ และมีคุณสมบัติที่มีความเหมาะสมกับบทบาทการแสดง เพื่อการแสดงจะได้เป็นไปอย่างราบรื่น ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ได้สะดวกและรวดเร็ว

2.2 เลือกผู้เรียนที่มีบุคลิกลักษณะ และคุณสมบัติที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับบทบาทที่กำหนดให้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในความรู้สึกพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากตนเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลองพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่ตนเองอาจไม่กล้าทำในชีวิตจริง

2.3 เลือกผู้แสดงโดยให้อาสาสมัคร เพื่อให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนและการตัดสินใจ

2.4 เลือกผู้แสดงอย่างเจาะจง เช่น เลือกผู้ที่มีปัญหาออกมาแสดง เพื่อให้เขารู้สึกในปัญหาและเป็นวิธีการแก้ปัญหา

2.5 การเตรียมความพร้อมผู้แสดง เมื่อเลือกผู้แสดงได้แล้ว ควรให้เวลาผู้แสดงได้เตรียมตัวและตกลงกันก่อนที่จะแสดงเวลาที่ให้ควรเหมาะสมกับการแสดงแต่ละเรื่องครูเป็นผู้ช่วยให้กำลังใจ เพื่อช่วยขจัดความตื่นตัวประหม่า และวิตกกังวลต่าง ๆ ได้

2.6 การจัดการการแสดง การจัดการการแสดงให้มีลักษณะใกล้เคียงกับความจริงการจัดการอาจจัดแบบง่าย ๆ เช่น การเลื่อนโต๊ะเพียงตัวเดียวก็สามารถจัดการได้แล้ว

2.7 การเตรียมผู้สังเกตการณ์ ครูจะต้องทำความเข้าใจกับผู้ชมว่าควรสังเกตอะไร จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ และการอภิปรายในภายหลัง ครูอาจเตรียมหัวข้อการสังเกตหรือจัดทำแบบสังเกตการณ์เตรียมไว้ให้พร้อม เพื่อสะดวกในการบันทึกพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องราวไป

2.8 การแสดง เมื่อทุกฝ่ายพร้อมแล้ว ครูจึงให้ผู้แสดงได้เริ่มการแสดงควรปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ครูหรือผู้ชมไม่ควรซักกลางคัน นอกจากในกรณีที่ผู้แสดงต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น

2.9 การตัดบทเมื่อผู้แสดงแสดงเกินกว่าเวลาที่กำหนดพอสมควรแล้ว ครู หรือผู้กำกับการแสดงควรตัดบทหรือหยุดการแสดง ไม่ควรปล่อยให้การแสดงยืดเยื้อจนเกินไปจะทำให้เสียเวลาและผู้ชมเกิดความเบื่อหน่าย การตัดบทควรกระทำเมื่อ

2.9.1 การแสดงได้ให้ข้อมูลแก่กลุ่มเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์หรืออภิปรายได้แล้ว

2.9.2 ผู้ชมและผู้แสดงพอจะเล่าได้ว่าเรื่องราวจะเป็นอย่างไรถ้าแสดงต่อไป

2.9.3 ผู้แสดงไม่สามารถแสดงต่อไปได้ เพราะเกิดความเข้าใจผิดบางประการ

2.9.4 การแสดงยึดเชื้อไม่ยอมจบหรือจบไม่ลง และผู้ชมหมดความสนใจชม

การแสดงจนจบเรื่อง

3. ชั้นวิเคราะห์และอภิปรายผลการแสดง ชั้นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสอนเพราะช่วยให้ผู้เรียนได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้สังเกต และนำมาวิเคราะห์ อภิปรายจนเกิดความหมายสำหรับตน ในการดำเนินการมีขั้นตอนดังนี้

3.1 ชี้แจงให้ผู้แสดง และผู้ชมเข้าใจการอภิปราย โดยจะเน้นที่เหตุผลและพฤติกรรมที่ผู้แสดงออกมาว่าใครแสดงดีไม่ใช่อะไร

3.2 สังเกตความรู้สึกนึกคิดของผู้แสดงและผู้ชม

3.3 ให้นักแสดงและผู้ชมวิเคราะห์เหตุการณ์ เสนอความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกันโดยครูอาจใช้คำถามต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนคิด

4. ชั้นแสดงเพิ่มเติม หลังจากการวิเคราะห์ และอภิปรายผล การแสดงแล้วกลุ่มอาจจะเสนอแนวทางใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ครูอาจให้มีการแสดงเพิ่มเติมได้แต่หากการแสดงเพิ่มเติมนี้ไม่จำเป็น ครูสามารถข้ามขั้นนี้ไปถึงขั้นอื่นต่อไปได้

5. ชั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสรุปหลังจากจบการอภิปราย เกี่ยวกับการแสดงแล้วครูควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มีส่วนสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ได้ศึกษาซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์นี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้แนวความคิดกว้างขวางขึ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นว่าสิ่งที่เรียนนั้นเกี่ยวข้องกับความเป็นจริง จึงทำให้ผู้เรียนสามารถที่จะหาข้อสรุปหรือได้แนวความคิดรวบยอดที่ตนสามารถเข้าใจได้อย่างดี

ทิสนา เขมมณี (2550, น. 358 - 359) กล่าวถึงขั้นตอนสำคัญการแสดงบทบาทสมมติ ดังนี้

1. ผู้สอน/ผู้เรียน นำเสนอสถานการณ์สมมติ และบทบาทสมมติ
2. ผู้สอน/ผู้เรียนเลือกผู้แสดง
3. ผู้สอนเตรียมผู้สังเกตการณ์
4. ผู้เรียนแสดงบทบาทสมมติ และสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออก
5. ผู้สอนและผู้เรียน อภิปรายเกี่ยวกับความรู้ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมที่แสดงออกของผู้แสดง

6. ผู้สอนและผู้เรียนสรุปการเรียนรู้ที่ได้รับ

7. ผู้สอนประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

สรุปได้ว่า การสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติประกอบไปด้วยขั้นเตรียมการ ขั้นการแสดง ชั้นวิเคราะห์และอภิปรายผล อาจเพิ่มขั้นแสดงเพิ่มเติมหลังการวิเคราะห์และอภิปรายแล้ว ถ้าหาก

การแสดงนั้นกลุ่มเสนอแนวทางใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหา ชั้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และชั้นสรุปหลังจบการอภิปรายเกี่ยวกับการแสดงแล้ว ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำ ขั้นตอนการแสดงบทบาทสมมติ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย โดยมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมไว้ 3 ขั้นตอนคือ

1. ชั้นเตรียม
2. ชั้นปฏิบัติการ
3. ชั้นสรุป

2.5 ประสิทธิภาพและดัชนีประสิทธิผล

2.5.1 การวิเคราะห์หาประสิทธิภาพ

บุญชม ศรีสะอาด (2545, น. 153-156) ได้กล่าวถึงการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน หรือวิธีสอนหรือนวัตกรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการทดลองใช้และหาประสิทธิภาพของสิ่งที่พัฒนาเพื่อจะมั่นใจในการที่จะนำไปใช้ต่อไป การหาประสิทธิภาพที่ใช้เกณฑ์ 80/80 ซึ่งมีวิธีการ 2แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 พิจารณาจากผู้เรียนจำนวนมาก (ร้อยละ 80) สามารถบรรลุผลในระดับสูง (ร้อยละ 80) ในกรณีนี้เป็นนวัตกรรมสั้น ๆ ใช้นาน้อย เนื้อหาที่สอนมีเรื่องเดียว เช่นการสอน 1 บท ใช้นาน 1 ชั่วโมง เป็นต้น เกณฑ์ 80/80 หมายถึง มีจำนวนผู้เรียนไม่ต่ำกว่า 80% ของผู้เรียนที่ทำคะแนนได้ ไม่ต่ำกว่า 80% ของคะแนนเต็ม

แนวทางที่ 2 พิจารณาจากผลระหว่างดำเนินการและเมื่อสิ้นสุดการดำเนินการโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง (เช่นร้อยละ 80) ในกรณีที่ใช้การสอนหลายครั้งมีเนื้อหาสาระมากเช่นสอน 3 บทขึ้นไป มีการวัดผลระหว่างเรียน (Formative) หลายครั้ง เกณฑ์ 80/80 มีความหมายดังนี้

80 ตัวแรก เป็นประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1)

80 ตัวหลัง เป็นประสิทธิภาพของผลโดยรวม (E_2)

การหาประสิทธิภาพใช้สูตร ดังนี้

$$\text{ประสิทธิภาพ} = \frac{\text{ผลรวมของคะแนนที่สอบได้ของทุกคน}}{\text{ผลรวมของคะแนนเต็มจากทุกคน}} \times 100$$

ประสิทธิภาพจึงเป็นร้อยละของค่าเฉลี่ยเมื่อเทียบกับคะแนนเต็ม ซึ่งต้องมีค่าสูงจึงจะชี้ถึงประสิทธิภาพได้ กรณีนี้ใช้ร้อยละ 80

80 ตัวแรก ซึ่งเป็นประสิทธิภาพของกระบวนการเกิดจากการนำคะแนนเต็มที่สอบได้ระหว่างดำเนินการ (นั่นคือ ระหว่างเรียนหรือระหว่างทดลอง) มาหาค่าเฉลี่ยแล้วเทียบเป็นร้อยละ ซึ่งต้องได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80

80 ตัวหลัง ซึ่งเป็นประสิทธิภาพของผลโดยรวม เกิดจากการนำคะแนนจากการวัดโดยรวมเมื่อสิ้นสุดการสอน หรือสิ้นสุดการทดลอง มาหาค่าเฉลี่ยแล้วเทียบเป็นร้อยละ ซึ่งได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80

แนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดเกณฑ์มีดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545, น. 156)

1. การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพสามารถกำหนดได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับผู้วิจัยจะกำหนดถ้าต้องการประสิทธิภาพสูงก็กำหนดค่าไว้สูง เช่น 90/90 แต่ถ้ากำหนดไว้สูงอาจพบปัญหาว่าไม่สามารถบรรลุเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้ การที่จะทำให้ผู้เรียนส่วนมากทำคะแนนได้จำนวนเต็ม มีค่าเฉลี่ยจำนวนเต็มคือร้อยละ 90 ขึ้นไปไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีการตั้งเกณฑ์ 90/90 ในงานวิจัยบางเรื่องตั้งไว้ต่ำกว่า 80 ทั้งด้านกระบวนการ และผลโดยรวม เช่น 70/70 ทั้งนี้อาจเนื่องจากเห็นว่าเรื่องนั้นโดยธรรมชาติเป็นเรื่องที่ยาก เช่น วิชาเรขาคณิต เป็นต้น การตั้งเกณฑ์ไว้สูงอาจจะพบว่าไม่อาจบรรลุเกณฑ์ได้อย่างไรก็ตามไม่ควรตั้งเกณฑ์ไว้ต่ำเกินไป เช่น 70/70 ทั้งนี้เพราะถ้าสิ่งที่ครูพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพจริงแล้วจะสามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลระดับสูงเป็นส่วนใหญ่ได้ การตั้งเกณฑ์ 50/50 หรือ 60/60 แสดงถึงว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนโดยเฉลี่ยครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็ม หรือมากกว่าครึ่งหนึ่ง เล็กน้อย (60%) ซึ่งไม่น่าจะเพียงพอควรพัฒนาได้มากกว่านั้น

2. การเขียนเกณฑ์ 80/80 ไม่ได้ หมายถึงอัตราส่วน หรือสัดส่วนระหว่าง 2 ส่วนนี้โดยทั่วไปไม่ได้แปลความหมายโดยนำมาเปรียบเทียบกัน ดังนั้น ครูผู้วิจัยไม่อาจเขียนในรูป 80/80 แต่เขียนในรูปอื่น เช่น 80, 80 หรือแม้กระทั่งเขียนว่าใช้เกณฑ์ 80% ทั้งกระบวนการและผลโดยรวมก็ได้ การเขียน 80/80 เป็นเพียงแยกส่วนของประสิทธิภาพของกระบวนการซึ่งเป็นเลข 80 ตัวหน้ากับประสิทธิภาพของผลโดยรวม ซึ่งเป็นเลข 80 ตัวหลัง

3. ครูผู้วิจัยอาจตั้งเกณฑ์ทั้ง 2 ส่วนไม่เท่ากันก็ได้ ตั้งเกณฑ์เป็น 70/80 ซึ่งหมายความว่าประสิทธิภาพของกระบวนการใช้ 70% ส่วนประสิทธิภาพของผลโดยรวมใช้ 80% ซึ่งไม่นิยมกำหนดในลักษณะดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามไม่จำเป็นที่จะทำอะไรให้สอดคล้องกับความนิยม ข้อสำคัญคือเหตุผลเบื้องหลังของการตั้งเกณฑ์ ซึ่งสามารถอธิบายได้วิธีการตั้งเกณฑ์แบบนั้นมีความเหมาะสมมีเหตุผลที่ดีกว่า

2.5.2 การวิเคราะห์ดัชนีประสิทธิผล

เผชิญ กิจระการ (2544, น. 44-45) กล่าวว่า ถ้าหากผู้วิจัยต้องการพิจารณาว่าแผนการเรียน หรือสื่อที่สร้างขึ้น สามารถพิจารณาได้โดยพัฒนาการของนักเรียนคือพิจารณาว่าก่อนและหลังเรียนเรื่องใด ๆ ของนักเรียนได้พัฒนาหรือมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นอย่างเชื่อถือได้หรือไม่ หรือเพิ่มขึ้นเท่าใด ซึ่งอาจพิจารณาได้ จากการคำนวณหาค่า t-test (Dependent Sample) หรือหาค่าดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index : E.I.) มีรายละเอียดดังนี้

การหาพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียนโดยอาศัยการหาค่า t-test (Dependent Sample)

1. เป็นการพิจารณาว่านักเรียนมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างเชื่อถือได้หรือไม่ โดยทำการทดสอบนักเรียนทุกคนก่อนเรียน (Pretest) และหลังเรียน (Posttest) และนำมาหาค่า t-test (Dependent Sample) หากมีนัยสำคัญทางสถิติก็ถือว่านักเรียนกลุ่มที่ผู้วิจัยทำการศึกษามีพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างเชื่อถือได้

2. การหาพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียนโดยอาศัยการหาค่าดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index : E.I.) มีสูตรดังนี้

$$\text{ดัชนีประสิทธิผล} = \frac{\text{คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน} - \text{คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน}}{\text{คะแนนเต็ม} - \text{คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน}}$$

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับค่า E.I.

1. E.I. เป็นเรื่องของอัตราส่วนของผลต่างจะมีค่าสูงสุดเป็น 1.00 ส่วนค่าต่ำสุดไม่สามารถกำหนดได้ เพราะมีค่าต่ำกว่า - 1.00 ก็ได้ และถ้าเป็นค่าลบแสดงว่าคะแนนผลสอบก่อนเรียนมากกว่าหลังเรียน ซึ่งมีความหมายว่าระบบการเรียนการสอนหรือสื่อที่ใช้ไม่มีคุณภาพ เช่น

1.1 ถ้าหลังเรียนนักเรียนได้คะแนนเต็มทุกคน ค่า E.I. จะเป็น 1.00 เสมอ ไม่ว่าผลการสอบก่อนเรียนจะได้เท่าไรก็ตาม (ยกเว้นได้คะแนนเต็มทุกคน) หรือกล่าวได้ว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าในเรื่องที่เรียน คิดเป็นร้อยละ 100 หรือบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนตามที่ต้องการ

1.2 ถ้าผลสอบก่อนเรียนมากกว่าหลังเรียน ค่า E.I. จะเป็นลบ ซึ่งต่ำกว่า 1.00 ก็ได้ลักษณะเช่นนี้ถือว่าการเรียนการสอนหลังการใช้สื่อล้มเหลว และเหตุการณ์เช่นนี้ไม่น่าจะเกิดขึ้น เพราะค่า E.I. ต่ำ หรือเป็นลบ แสดงว่าคะแนนหลังสอนต่ำหรือน้อยกว่าคะแนนก่อนสอน และก่อนจะหาค่า E.I. ต้องหาค่า E_1 / E_2 มาก่อนค่า E_2 คือ คะแนนวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งจะเป็นค่าเดียวกับ

คะแนนหลังเรียนของการหาค่า E.I. ดังนั้นคะแนนหลังสอนต่ำหรือน้อยกว่าคะแนนก่อนสอนค่า E_2 จะไม่ถึงเกณฑ์ที่กำหนด

1.3 การแปลความหมายของค่า E.I. ไม่น่าจะแปลความหมายเฉพาะค่าที่คำนวณได้ว่า นักเรียนมีพัฒนาการขึ้นเท่าไรหรือคิดเป็นร้อยละเท่าไร แต่ควรจะดูข้อมูลเดิมประกอบด้วยว่าหลังเรียนนักเรียนมีคะแนนเพิ่มขึ้นเท่าไร ในบางครั้งคะแนนหลังสอนเพิ่มขึ้นน้อย เป็นเพราะว่ากลุ่มนั้นมีความรู้เดิมในเรื่องนั้นมากอยู่แล้ว ซึ่งไม่ใช่เรื่องเสียหาย

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 งานวิจัยในประเทศ

มันทนา นวลสิงห์ (2548, น. 74) ได้ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมวาดภาพประกอบการเล่านิทานที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์และการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับกิจกรรมวาดภาพประกอบการเล่านิทาน มีความคิดสร้างสรรค์และเห็นคุณค่าในตนเองมากกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการจัดกิจกรรมวาดภาพประกอบนิทาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปิยะนาถ เกิดโภกา (2549, น. 74-77) ได้ศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์เพลงพื้นบ้าน โดยเก็บข้อมูลจากแบบสังเกตความเชื่อมั่นในตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน การวิจัย พบว่า ค่าเฉลี่ยความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดประสบการณ์เพลงพื้นบ้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงและแยกรายด้าน คือ ด้านการแสดงออก ด้านการเป็นตัวของตัวเอง และด้านการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย พบว่าหลังได้รับการจัดประสบการณ์เพลงพื้นบ้าน สูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์เพลงพื้นบ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ชนกนาถ จริตชื้อ (2549, น. 53) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบไฮสโคปกับการจัดประสบการณ์แบบปกติ พบว่าการจัดประสบการณ์แบบไฮสโคปมีผลทำให้พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยสูงกว่าการจัดประสบการณ์แบบปกติ และพบว่าเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง จะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีความสามารถในการแก้ปัญหา กล้าแสดงความคิดเห็นใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาได้ดีกว่าเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำ

ประเทือง สุภาสอน (2550, น. 136-144) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติที่มีต่อความสามารถทางภาษาและความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนอนุบาลสกลนคร โดยเก็บข้อมูลจากแบบทดสอบความสามารถทางภาษาด้านการฟัง พูด อ่าน เขียน แบบสังเกตพัฒนาการทางภาษา สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าร้อยละ พบว่าความสามารถทางภาษาด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความรู้ความเข้าใจในการส่งเสริมการรู้หนังสือขั้นต้นของเด็กปฐมวัยตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติหลังเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อัจฉรา สอนโห (2551, น. 84-86) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 4 โดยเก็บข้อมูลจากแผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การทดสอบค่าที พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีความเชื่อมั่นในตนเองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิลาวัลย์ พ่ออามาตย์ (2553, น. 101-103) ได้ศึกษาผลการจัดประสบการณ์กิจกรรมดนตรีตามแนวคาร์ล ออร์ฟ ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย โดยเก็บข้อมูลจาก แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ แบบสังเกตและบันทึก แบบสังเกตพฤติกรรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือสถิติพื้นฐาน พบว่า ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมดนตรีตามแนว คาร์ล ออร์ฟ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมดนตรีตามแนว คาร์ล ออร์ฟ หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุภา บุญพั่ง (2553, น. 114-116) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบความสามารถทางภาษาและความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การสอนภาษาแบบธรรมชาติ กับ แบบสาร์ทส โดยสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับฉลาก เก็บข้อมูลจากแผนการจัดประสบการณ์แบบสังเกตพฤติกรรม ผลการวิจัย พบว่า ที่ระดับความนัยสำคัญ .01 นั้นเป็นไปไม่ได้ที่คะแนน

ความสามารถทางภาษาและความเชื่อมั่นในตนเอง โดยเฉลี่ยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การสอนภาษาแบบธรรมชาติกับ แบบฮาร์ทส จะแตกต่างกัน

รสสุคนธ์ อยู่เย็น (2555) ได้ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กอนุบาลชั้นปีที่ 2 กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชาย หญิง อายุระหว่าง 4-5 ปี จำนวน 20 คน ของโรงเรียนเทศบาลบ้านบ่อฝ้าย เทศบาลเมืองหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติ 24 แผน สำหรับการทดลอง 8 สัปดาห์ และแบบสังเกตความเชื่อมั่นในตนเอง ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กชั้นอนุบาล 2 หลังการจัดกิจกรรมการเล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความเชื่อมั่นโดยรวมของเด็กอนุบาล 2 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติตลอด 8 สัปดาห์ มีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่เพิ่มขึ้นในระดับมาก

2.6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Maxwell and Chmielewski (2008, pp. 143-153) ได้ศึกษาบทบาทด้านศักยภาพของลักษณะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในห้องเรียน การแสดงความเป็นส่วนตัวบนพื้นฐานความภาคภูมิใจในตนเอง เพื่อตรวจสอบผลกระทบของความเป็นส่วนตัวที่แวดล้อมที่เพิ่มขึ้นต่อความภาคภูมิใจในตนเองของเด็ก ในกลุ่มทดลองนักเรียนอนุบาลจำนวน 38 คน และนักเรียนที่เรียนเกรด 1 ในจำนวน 6 ห้องเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษาในชนบทของรัฐทางตะวันตกเฉียงเหนือถูกประเมินโดยข้อสอบ Pre-test และ Post-test ของดัชนีวัดความภาคภูมิใจในตนเอง และแบบประเมินความภาคภูมิใจในตัวเองของเด็ก การวัดผลทั้งสองค่านี้เป็นด้านบวกสำหรับนักเรียนที่เรียนเกรด 1 จากการศึกษาพบว่า ความภาคภูมิใจในตนเองของเด็กนั้นอาจได้รับอิทธิพลและการส่งเสริมโดยสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในห้องเรียนอย่างเฉพาะเจาะจง

Slutzky and Simpkins (2009, pp. 381-389) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมด้านกีฬาของเด็กและความภาคภูมิใจ เพื่อทดสอบว่า ความเข้าใจตนเองในการเล่นกีฬาของเด็กผ่านความสัมพันธ์แบบลองจิจูด ระหว่างการใช้เวลาส่วนตัวและกิจกรรมกีฬาที่จัดขึ้นเป็นทีมแล้วทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในตัวเองตามมา วิธีการ ใช้คลื่นของข้อมูล 4 คลื่น การศึกษาวิจัยเด็ก ซึ่งคัดเลือกมาจาก 3 ของโรงเรียนประถมศึกษา ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้ปกครอง และคุณครู การศึกษาพบว่า การค้นพบบ่งชี้ว่านักเรียนใช้เวลาในการเล่นกีฬาเป็นทีมมากขึ้นแต่ไม่ใช้เวลาในการเล่นกีฬาคนเดียว ได้รายงานว่าจะมีความเข้าใจในตนเองเกี่ยวกับกีฬามากขึ้นเป็นลำดับซึ่งสัมพันธ์กับความภาคภูมิใจในตนเองที่สูงกว่าผู้ที่มีความสามารถในระดับเดียวกัน การวิเคราะห์จากหลายกลุ่มเสนอแนะว่า

ความสัมพันธ์เหล่านี้ไม่ได้ผันแปรข้ามเพศ ความสามารถด้านกีฬา ความเชื่อว่ากีฬามีความสำคัญ หรือ การยอมรับจากเพื่อน

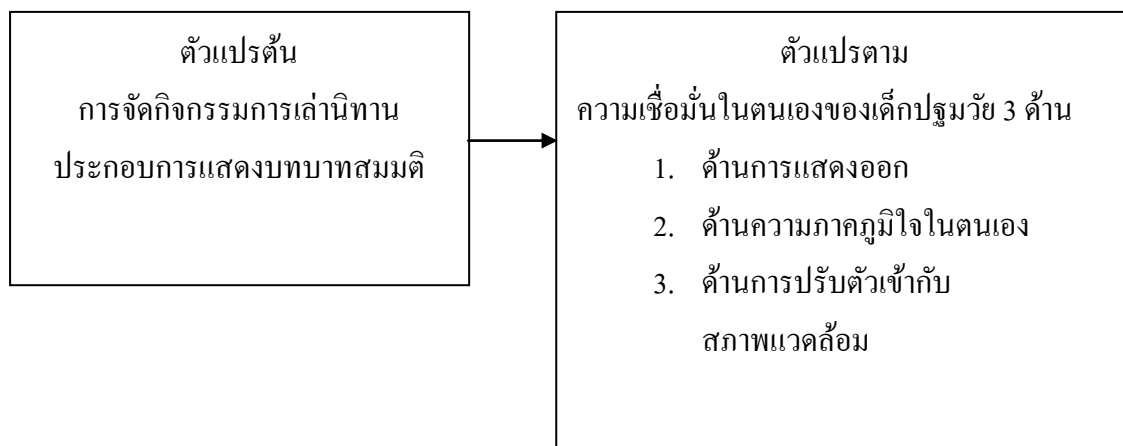
Eden (1999, pp. 151–177) ได้ศึกษาระบบตนเองของเด็กที่ก้าวร้าวและคุณภาพของความสัมพันธ์กับผู้อื่น การรับรู้ของพวกเขาจากความสามารถของตนเองและจากขอบเขตที่พวกเขาได้รับการสนับสนุนด้านคุณค่าและการยอมรับจากผู้อื่น เด็กก้าวร้าวส่วนใหญ่ที่ปรากฏมีระบบตนเองที่ต่ำกว่าและขาดความประนีประนอมมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กที่ไม่ก้าวร้าว ปรากฏว่าเป็นความเสี่ยงที่มากขึ้น ที่จะเพิ่มปัญหาด้านพฤติกรรมมากกว่าบรรดาเด็กที่ก้าวร้าว ผู้ซึ่งรับรู้ความสามารถของพวกเขาที่ขาดหายไป และปัญหาด้านความสัมพันธ์ได้อย่างถูกต้องกว่าสมมติฐานเบื้องต้นถูกนำเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างระบบตนเองกับความก้าวร้าวรวมถึงการเป็นเด็กอย่างเต็มตัวของพวกเขาสู่การเป็นวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่

Gail M. and Cramer (2007, pp. 345–359) ได้ศึกษาผลกระทบสปีฟวี้เด็กในเมืองกับชนบทของชาวจามาอิกาเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ป้องกันตัวเองของคอกเกอร์และเมเจอร์ กลุ่มทดลองเด็กอเมริกันแตรีเบียน 200 คน จากโรงเรียนประถมชนบท 85 คน และในเมือง 115 คน พบการสนับสนุนสำหรับทั้ง 2 รูปแบบโดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการป้องกันตัวเองเด็กประถมในเมืองมีความมั่นใจสูงกว่า เด็กที่มีอายุสูงกว่า มีความมั่นใจในตนเองมากกว่าสำหรับผู้ซึ่งมีความมั่นใจ และในสปีฟวี้ของตนเองเหมือน ๆ กับคนผิวขาว

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติทั้งในประเทศและต่างประเทศที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติ สามารถส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์เห็นคุณค่าในตนเองและมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำการจัดกิจกรรมการเล่านิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติมาทดลองใช้กับนักเรียนชั้นอนุบาล 1 เพื่อศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเล่นิทานประกอบการแสดงบทบาทสมมติเพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัย มีดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย